

Research Synthesis Identifying the Components fo multicultural Curriculum

Wirya Nawrozi*, Yousef Adib**

Jahangir Yari Haj Ataloo***, Rahim Badri Gargari****

Abstract

Pluralistic and varied Iranian society, requires a sensitive and responsive curriculum multicultural features. This research was conducted using a qualitative research method of synthesis research with the aim of identifying the Components multicultural curriculum. The studied sources include all valid scientific articles in this field. Due to regular searches in databases, in the period from 2007 to 2022, 1024 documents were identified and then based on the input criteria, 24 studies including articles, theses, and books were finally selected for the final analysis. To provide information, a worksheet designed by the researcher was used to report and record the information of the initial research, and to analyze the findings, a six-step Roberts synthesis model was used. According to the findings, the components of multicultural Curriculum were presented. Therefore, four components of human-oriented, minority-oriented, education-oriented and pluralistic were identified with 15 sub-themes, which in total include 163 basic

* Ph. D. Student, Curriculum Development, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran,
wiryanewrozi@gmail.com

** Professor, University of Tabriz, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Department of Educational Sciences, Tabriz, Iran (Corresponding Author), Adib@tabrizu.ac.ir

*** Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran, jahangiryari17@gmail.com

**** Professor of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran, badri_rahim@yahoo.com

Date received: 2023/02/19, Date of acceptance: 2023/05/22

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

themes. Also, the results showed that with the complete appearance of the components in the curriculum, one-sidedness in curriculum planning in favor of a specific culture will be avoided.

Keywords: multicultural education, multicultural, Synthesis Research, Components Curriculum.

Introduction

It is believed that the problems caused by multiculturalism can only be solved through multicultural education (Aslan, 2019), which has been discussed for years and although it has not yet evolved (Race, 2019) and its meaning has changed, but the aspects Its essence has been preserved (Castillo, Donoso & Ortega, 2020). Hermino (Hermino, 2014) considers the duty of multicultural education to discover differences as a gift from God that we should treat these differences with tolerance and respect (Arifin & Hermino, 2017) and the purpose of education in The case of the diversity of cultures in response to demographic and cultural changes in a particular society or even at the global level (Gorski & Pothini, 2014) and the acquisition of students with appropriate knowledge, attitude and skills for effective and successful participation in a society. He is a democrat. Because in the 21st century, young people are increasingly challenged to have the ability to work across cultures and political boundaries, they must increase their understanding of other cultures (Dwiningrum & et al, 2021).

Considering that the results of the analysis of upstream documents indicate that multicultural education in Iran has been paid attention to some extent, but it has not been used in a transparent manner and using multicultural literature (Havasbeigi, 2017), the need to identify the components Multicultural education seems to be a necessary thing, so that the content of the designed curriculum has coherence, comprehensiveness and inclusion based on multicultural standards, which currently textbooks are either not properly realized, or if they appear, the quality of attention is not appropriate. be

Therefore, based on the inherent diversity in Iran's pluralistic and culturally diverse society in different ethnic, linguistic and religious dimensions, the domination and sovereignty of a curriculum indifferent to multiculturalism will be in conflict with the realities of the society and considering that 80 to 95 The percentage of time students spend in class with textbooks has a major impact on their knowledge and behavior in the future (Banks, 2016), reflecting diversity and in other words multicultural education

in the curriculum is necessary and expected. Therefore, the current research aims to identify the components of multicultural education to plan in the curriculum in order to avoid one-sidedness in favor of a particular culture in textbooks, and seeks to answer this question:

What are the components of the multicultural curriculum?

Methodology

The current research was conducted with the qualitative research method of synthesis research with the aim of identifying the characteristics of the components of multicultural education. The studied sources include all valid scientific articles in this field in the period from 2007 to 2022, according to the regular search in the databases, 1024 scientific documents were identified and based on the input criteria, 24 studies including articles were found. The letter and book were selected for final analysis. In order to provide information, the worksheet designed by the researcher was used to report and record the information of primary researches, and the six-step model of Roberts synthesis was used for the analysis. Then, in order to identify the components of multicultural education, the findings of the selected documents about the subject of the research were combined and with repeated and detailed readings, as well as comparing similar and contradictory findings by coding with different colors of the class. Necessary classification was done. Data analysis was done based on the coding process based on thematic analysis. Similar codes that almost refer to the same concept were combined and formed the basic themes. From the combination of basic themes, sub-themes were formulated. Finally, by classifying sub-themes, components (main themes) were extracted by inductive method.

Findings

According to the findings of the research related to the purpose of the research in Table 1 and after repeated review by the researchers, all the basic concepts were grouped around 15 sub-themes and finally organized in the form of 4 main themes or the desired components. Based on this, the human-oriented component includes 3 sub-themes and 29 basic themes, the minority-oriented component includes 4 sub-themes and 34 basic themes, the education-oriented component includes 4 sub-themes and 48 basic themes, and finally the plurality component. It is oriented and includes 52 basic themes with 4 sub-themes.

Discussion and conclusion

If we use the research evidence as the basis of the analysis, we will reach the inferential conclusion that multicultural education, considering its scope, extent and importance, will require systematization in education and the need to identify its components. However, the search results in related sources show that the efforts made inside and outside the country lack comprehensiveness in presenting the components of education, because in most researches, researchers focus more on a specific aspect. The goals of multicultural education have been emphasized or the components have been presented in a way that lacks the necessary comprehensiveness, inclusion and coherence. However, the findings of this research have been able to include the multicultural concern from a political-cultural and philosophical perspective in an educational format in order to avoid one-sidedness in the multicultural curriculum. Therefore, the use of the findings of this research is suggested to the curriculum planners, considering the components of multicultural education, on the one hand, they were freed from the trap of common and wrong beliefs about multicultural education, and on the other hand, they were freed from one-sidedness in Curriculum planning in favor of a specific culture was avoided.

Bibliography

- Abbas Zadeh, S. (2015). Comparative Study of the Country's Five Development Plans Regarding Gender Justice: With Emphasis on Iran Women Higher Education and Comparing That with Universal Criteria. *Women Studies*, 6(11), 97-130. [in Persian]
- Abdeli Soltan Ahmadi J, & Sadeghi, A. (2016). Designing and Validating Multicultural Curriculum Model in Iran Public Educational. *Journal of Curriculum Studies*, 10(39), 71-108. [in Persian]
- Abdeli Soltan Ahmadi J. EVALUATING MULTICULTURAL EDUCATION APPROACH IN MEDICAL SCIENCE CURRICULUM FROM THE PERSPECTIVE OF FACULTY MEMBERS OF NORTH WEST UNIVERSITIES IN IRAN, 2013-2014. *Studies in Medical Sciences* 2016; 27 (1) :27-36 .[in Persian]
- Aghili S H, Ali Asgari M, Hosseinikhah A, Hakimzadeh R, Sadeghi A. (2021). Requirements of a Multicultural Curriculum in Primary Education: Explaining the Features on the Basis of a Combined Approach. *J Child Ment Health*; 7 (4) :39-60. [in Persian]
- Ahmadrash, R., & Mostafazadeh, E. (2019). Analysis of Social Studies Curriculum in the First Three Years of Secondary School in Consideration of Multicultural Education Components. *Research in Teaching*, 7(4), 48-24. [in Persian]
- Akcaoglu, M. Ö., & Arsal, Z. (2021). The Effect of Multicultural Education on Preservice Teachers' Attitude and Efficacy: Testing Bank's Content Integration Dimension. *Participatory Educational Research*, 9(2), 343-357.

- Amini, M. (2012). An Explanation of Multicultural Curriculum and It's Implementation in Iran's Curriculum Development System, *Journal of Curriculum Studies*, 7(26). [in Persian]
- Arifin, I., & Hermino, A. (2017). The importance of multicultural education in schools in the era of ASEAN economic community. *Asian Social Science*, 13(4), 78-92.
- Ashouri, F., & sadeghi, A. (2020). Effect of multicultural education components on multicultural Literacy in the 6th grade students of Tehran. *Educational Psychology*, 16(58), 259-285. [in Persian]
- Aslan, S. (2019). How is Multicultural Education Perceived in Elementary Schools in Turkey? A Case Study. *European Journal of Educational Research*, 8(1), 233-247.
- Ateş, A., & Şahin, S. (2021). Preschool Teachers' Opinions Towards to Multicultural Education. *Education Quarterly Reviews*, 4(4).
- Banks, J.A. (2016). Multicultural education: Characteristics and goals. In J.A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (9th ed., pp.2-23). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc
- Beheshti, S, A. (2015). *Theoretical Foundation of Politics in Multicultural Societies*, Tehran: Nahid. [in Persian]
- Castillo, P. A. P., Donoso, A., & Ortega, K. (2020). Understanding the meaning of multicultural collaboration in a public-school EFL class. *International Journal of Multicultural Education*, 22(1), 1-15.
- Demir, N., & Yurdakul, B. (2015). The examination of the required multicultural education characteristics in curriculum design. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 3651-3655.
- Dwiningrum, S. I. A., Hope, J., Kartowagiran, B., Sudartinah, T., Siteine, A., & Yao, Z. (2021). Cross-Cultural Competence in Multicultural Education in Indonesian and New Zealand High Schools. *International Journal of Instruction*, 14(3), 597-612.
- Faramarzpour, N., & Rafiepour, A. (2014). Gender beliefs Related to math in Minds of students. *Journal of Curriculum Studies*, 9(34), 117-132. [in Persian]
- Garshasbi, A., Fathi Vahjargah, K., & Arefi, M. (2020). The Position of ethnicity in formal curriculum of Humanities discipline (Case Study: Sociology and History books in the New Secondary School System). *Journal of Educational Scinces*, 27(1), 73-94. [in Persian]
- Gorski, P., & Covert, B. (2010). Defining multicultural education. Retrieved Aug, 19(2), 1.
- Gorski, P., & Pothini, S. (2014). *Case Studies on Diversity and Social Justice Education*. New York, NY: Routledge.
- Hamidizadeh, K., Fathi Vajargah, K., Arefi, M., & Mehran, G. (2018). The Systematic Analysis of Multicultural Education in Iran. *Journal of Research in Educational Science*, 12(42), 25-38. [in Persian]
- Havasbeigi, F. (2017). *Designing a Multicultural Curriculum Model for Iran's Elementary Education Course*, Doctoral Dissertation, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabai University, unpublished. [in Persian]
- Havasbeigi, F., sadeghi, A., Maleki, H., & ghaderi, M. (2019). Multicultural education in Farsi textbooks (Reading) Iran Elementary Education. *Journal title* 2018; 6 (11) :141-174

- Havasbeigi, F., sadeghi, A., Maleki, H., & ghaderi, M. (2019). Analysis of categories of multicultural education in social studies textbooks for elementary education. *Sociological Review*, 25(2), 383-429. [in Persian]
- Jayadi, K., Abduh, A., & Basri, M. (2022). A meta-analysis of multicultural education paradigm in Indonesia. *Heliyon*, 8(1), e08828.
- Julianto, H. D., & Subroto, W. T. (2019). Multicultural education based on local education in elementary school. *International Journal of Educational Research Review*, 4(3), 420-426.
- Kaviani, M. (2005). Geographical Foundations of Iranian Culture. *Strategic Studies Quarterly*, 8(27), 81-103. [in Persian]
- Khakbaz, A. S. (2020). Placement of Multicultural Education in Elementary School Mathematics Curriculum in Iran. *New Educational Approaches*, 15(1), 33-58. [in Persian]
- Kim, H. D. (2007). Formulating the concept of multicultural education in Korea. *Journal of Education for International Understanding*, 3, 41-54.
- Kim, J. H., & So, K. (2018). Understanding the "other": Rethinking multiculturalism in South Korea through Gadamer's philosophical hermeneutics. *International Journal of Multicultural Education*, 20(1), 102-117.
- Koriakina, A. (2015). Multicultural Approach to Education. In *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 1, pp. 215-221).
- Kyhan, J. (2015). Analysis of the status of Multicultural Education in the Content of Social Sciences and Persian Curriculum in Elementary School by Shannon Entropy Method, *Journal of Educational and Scholastic Studies*, 4(12), 79-95. [in Persian]
- Marzooghi, R., & Mansoori, S. (2015). Qualitative content analysis of elementary textbooks based on gender orientation. *Woman in Development & Politics*, 13(4), 469-485. [in Persian]
- Mokhtari, R. (2017). The position of the components of multicultural education in the intended curriculum of the first secondary school, master's thesis of Al-Zahra University, has not been published. [in Persian]
- Moree, D., Klaassen, C., & Veugelers, W. (2008). Teachers' ideas about multicultural education in a changing society: the case of the Czech Republic. *European Educational Research Journal*, 7(1), 60-73.
- mostafazadeh, E., keshte aray, N., & ghule zadeh, A. (2019). The necessity of multicultural education, and the analysis of its components in Iranian educational system. *Research in Curriculum Planning*, 16(60), 20-35. [in Persian]
- Nadi Ravandi, S. (2017). Investigation and Introducing a Variety of Synthetic/ Mixed and Review Studies in Medical Research. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*, 24(4), 257-263. [in Persian]
- Pele, A. (2014). Explaining the philosophy of multicultural education for Iran's education system and analyzing and evaluating the existing educational policies based on it, doctoral thesis on the philosophy of education, Tarbiat Modares University, unpublished.
- Qadri, M, Karamkar, S. (2018). Curriculum and culture, confrontations and gatherings. Tehran: Avai Noor. [in Persian]

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۳۳

- Rahmani, O., Fghihi, A., Hosseinimehr, A., & Sarmadi, M. (2017). Validation Component of Multicultural Education Planning for a Curriculum at Primary School. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 7(28), 233-250. [in Persian]
- Rees, R. (2019). *Multiculturalism and education*, translated by Alireza Sadeghi and Tahereh Shirkond, Tehran: Rushd Farhang. [in Persian]
- Rostami, F, Yousefi, M. H., & Amini, D. (2021). A Qualitative Study on Identity Construction among Teachers Working with Students with Disabilities. *International Journal of Multicultural Education*, 23(2), 88-106.
- sādeghi, A., & Azizi, Y. (2022). Identifying and developing the principles of multicultural education of the Islamic Republic of Iran. *Educational Innovations*, 21(1), 7-26. [in Persian]
- Short, E. (2008). *Methodology of Curriculum Studies*, translated by Mahmoud Mehrmhamdi et al., Tehran: Semit. [in Persian]
- Sleeter, C., & Grant, C. (2007). *Making choices for multicultural education: Five approaches to race, class, and gender* (5th ed.). New York: John Wiley and Sons.
- Stunell, K. (2021). Supporting student-teachers in the multicultural classroom. *European Journal of Teacher Education*, 44(2), 217-233.
- Suryaman, S., & Juharyanto, J. (2020). The role of teachers in implementing multicultural education values in the Curriculum 2013 implementation in Indonesia. *Journal of Education and Practice*, 11(3), 152-156.
- Zammit, J. (2021). Maltese Educators' Perceptions of Democracy, Equality and Justice in Multicultural Education. *IAFOR Journal of Education*, 9(1), 153-171.
- Sadeghi, A., (2011). Reviewing the National Curriculum of the I.R. of Iran Using a Multi-cultural Approach, *Journal of Curriculum Studies*, 5(18), 190-215. [in Persian]
- Fakuhi, N. (2005). National culture, ethnic-group cultures and the market of industrial economy, *sociology of Iran*, (1). [in Persian]
- Mohammadi, S, Sayed Ali Naghi Kamal, Kazemi, Mohammad, Porkarimi, Javad,. (2017). Multicultural Education Management in Iranian schools': A Qualitative Meta-analysis, *Journal of School administration*, 4(2), 87. [in Persian]
- Vafai, R, Sobhani-nejad, M. (2015). The components of multicultural education and its analysis in the content of textbooks, *biannual theory and practice in curriculum*, 3(5), 111-128. [in Persian]
- Keshavarz, S, Barqi, I. (2008). Orientations of exceptional education and training, *bimonthly journal of exceptional education and training*, 9(91), 3. [in Persian]

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه درسی چندفرهنگی^۱

وریا نوروزی*

یوسف ادیب**، جهانگیری یاری حاج‌عطالو***، رحیم بدری گرگری****

چکیده

جامعه‌ی متکثر و متنوع ایران، نیازمند برنامه‌ی درسی است که نسبت به ویژگی چندفرهنگی آن حساس و پاسخگو باشد. پژوهش حاضر با روش پژوهش کیفی از نوع سنتزپژوهی با هدف شناسایی ویژگی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی انجام شد. منابع مورد مطالعه شامل کلیه مقالات علمی معتبر در این زمینه در بازه‌ی زمانی ۲۰۰۷ الی ۲۰۲۲ می‌باشد که با توجه به جستجوی منظم در پایگاه‌های اطلاعاتی، ۱۰۲۴ سند علمی شناسایی و بر اساس معیارهای ورودی تعداد ۲۴ مطالعه شامل مقاله، پایان‌نامه و کتاب جهت تحلیل نهایی انتخاب شد. برای فراهم آوردن اطلاعات از کاربرگ طراحی شده توسط محقق برای گزارش و ثبت اطلاعات پژوهش‌های اولیه استفاده و جهت تحلیل یافته‌ها الگوی شش مرحله‌ای سنتزپژوهی روبرتس استفاده شد. طبق یافته‌های به دست آمده مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی چندفرهنگی ارائه گردید. براین اساس چهار مولفه‌ی انسان‌محور، اقلیت‌محور، آموزش‌محور و کثرت‌گرا با ۱۵ مضمون فرعی شناسایی گردید که در مجموع شامل ۱۶۳ مضمون پایه می‌باشند. نتایج نیز حاکی از

* دانشجوی دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران،

wirynewrozi@gmail.com

** استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)،

adib@tabrizu.ac.ir

*** استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران، jahangiryari17@gmail.com

**** استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران،

badri_rahim@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۰۱

آن است با ظهور کامل مولفه‌ها در برنامه‌های درسی از یک‌جانبه‌نگری در برنامه‌ریزی درسی به نفع فرهنگی خاص پرهیز خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: آموزش چندفرهنگی، مولفه‌های برنامه‌ی درسی چندفرهنگی، سنتزپژوهی.

۱. مقدمه و بیان مسئله

تغییرات سریع جوامع بشری و بروز مجموعه‌ای از تحولات اجتماعی، فرهنگی و جهانی، آموزش و پرورش را ملزم کرده جهت ادامه‌ی بقا، موضع خود را در تقابل با این تغییرات مشخص کرده و بسترهایی نوین، جهت مطالبات جوامع فرهنگی فراهم نماید، چون دنیای ما نه جهانی با اجتماعی واحد، بلکه جهانی است که در آن اجتماعات گوناگون با فرهنگ‌های گوناگون وجود دارد (بهشتی، ۱۴: ۱۳۹۵) و این امر پذیرفته شده است که تمامی جوامع، چندفرهنگی (multiculturalism) بوده و دارای ویژگی‌های فرهنگی متنوع هستند که با حضور اینترنت، ماهواره، شبکه‌های اجتماعی و افزایش مهاجرت‌ها، تعاملات بین‌فرهنگی و مراودات فرهنگی درون کشورها نیز با کمترین هزینه گسترش یافته است (عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹).

چندفرهنگی‌گرایی در مقابل تک‌فرهنگی (mono-culturalism) قرار دارد و مفهومی چندوجهی است که شامل شناخت ویژگی‌های فرهنگی مختلف مانند زبان، مذهب، جنس، ناتوانی، گرایش جنسی و طبقه اجتماعی می‌باشد (Fidan, Debbağ, 2020).

باور بر این است که مشکلات ناشی از چندفرهنگی تنها از طریق آموزش چندفرهنگی قابل حل است (Aslan, 2019) که سالهاست مورد بحث قرار گرفته و با اینکه هنوز به تکامل نرسیده (Race, ۱۳۹۹) و معنای آن تغییراتی داشته، اما جنبه‌های اساسی آن حفظ شده است (Castillo, Donoso & Ortega, 2020).

هرمینو (Hermino, 2014) آموزش چندفرهنگی را کشف تفاوت‌ها به عنوان هدیه‌ای از طرف خداوند می‌داند که بایستی با این تفاوت‌ها با مدارا و احترام رفتار نماییم (Arifin & Hermino, 2017) و هدف آن آموزش در مورد تنوع فرهنگ‌ها (Gorski & Pothini, 2014) و دستیابی دانش‌آموزان به دانش، نگرش و مهارت مناسب برای شرکت مؤثر و موفقیت‌آمیز در یک جامعه‌ی دموکرات است (Dwiningrum & et al, 2021).

در حالی که بر اساس چندفرهنگی‌گرایی حتی اگر جامعه‌ای از نظر ساختار تنوع خاصی نداشته باشد، فرزندان آن جامعه همچنان باید از طریق مدرسه در معرض چندفرهنگی بودن

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۳۷

قرار گیرند تا توانایی تبدیل شدن به بخشی از جوامع متنوع‌تر و شهروندان جهانی را داشته باشند (Erbaş, 2019)، لزوم توجه به آموزش چندفرهنگی با توجه به ترکیب متکثر و متنوع ایران، از لحاظ ملی، مذهبی و زبانی (کاویانی، ۱۳۹۰)، فرهنگ جهانی شدن، گسترش ارتباطات، ناامن بودن خاورمیانه، وجود دشمنان متعدد داخلی و خارجی، مشکلات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و همچنین وجود دولت‌های مستقل و همسو با قومیت‌های حاضر در صحنه سیاسی ایران در کشورهای همسایه که باعث شده تا مسأله خرده‌فرهنگ‌ها، یکی از موضوعات مهم و حیاتی پس از انقلاب اسلامی تلقی شود (زارعی، ۱۳۹۸) اهمیت مضاعف می‌یابد.

لذا سیطره و حاکمیت یک برنامه درسی بی‌تفاوت به چندفرهنگی در تعارض با واقعیات جامعه خواهد بود و با توجه به اینکه ۸۰ تا ۹۵ درصد زمان دانش‌آموزان در کلاس، با کتب درسی سپری و بر دانش و رفتار آنان در آینده تاثیر عمده‌ای دارد (Banks, 2016)، انعکاس تنوع و به عبارتی آموزش چندفرهنگی در برنامه‌ی درسی امری ضروری و مورد انتظار است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناسایی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی جهت طرح در برنامه‌های درسی به منظور پرهیز از یک‌جانبه‌نگری به نفع فرهنگی خاص در کتب درسی، به دنبال پاسخ‌گویی به این سوال است، که:

مولفه‌های برنامه درسی چندفرهنگی کدامند؟

۲. ضرورت مسئله

تنوع فرهنگی در ایران می‌تواند نقطه قوتی جهت انسجام ملی باشد، اما بلعکس از تنوع قومی، مذهبی و زبانی در ایران معمولا به عنوان یک مشکل و بحران یاد می‌شود (صباغ‌پور، ۱۳۸۱) و در اصلی‌ترین منبع محتوا در نظام آموزشی ایران، یعنی کتاب‌های درسی فرهنگ‌های مختلف از جایگاه مناسبی برخوردار نیستند و آنچه در برنامه‌های درسی مشاهده می‌شود عملا نه احترام و پذیرش تفاوت‌ها (قومی، ملی، مذهبی و جنسی) و احترام به آن بر اساس قانون اساسی و اسناد بالادستی نظام آموزشی، بلکه برخورد با دانش‌آموزان از اقوام و ملیت‌ها در مقام پناهنده فرهنگی است (فتحی‌واجارگاه، ۱۴۰۰) که در بسیاری از موارد، حتی تحقیر فرهنگی خرده‌فرهنگ‌ها را نیز به دنبال دارد (گرشناسی، فتحی‌واجارگاه و عارفی، ۱۳۹۹)

با توجه به اینکه نتایج تحلیل اسناد بالادستی حاکی از آن است که آموزش چندفرهنگی تا حدودی مورد توجه قرار گرفته اما به صورت شفاف و با استفاده از ادبیات چندفرهنگی مورد استفاده قرار نگرفته (هواس‌بیگی، ۱۳۹۷)، لزوم شناسایی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی

امری ضروری به نظر می‌رسد، تا محتوای برنامه درسی طراحی شده دارای انسجام، جامعیت و شمول بر اساس استانداردهای چندفرهنگی باشد که اکنون در کتاب‌های درسی یا به درستی محقق نشده و یا در صورت ظهور، میزان کیفیت توجه مناسب نمی‌باشد (گرشاسبی، فتحی و اجارگاه و عارفی، ۱۳۹۹؛ احمدرش و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۸؛ کیهان، ۱۳۹۷؛ حمیدی‌زاده، فتحی و اجارگاه و دیگران، ۱۳۹۷؛ هواس‌بیگی، ۱۳۹۷؛ وفائی و سبحانی‌نژاد، ۱۳۹۴؛ زینال‌تاج، دهقانی و پاک‌مهر، ۱۳۹۳؛ امینی، ۱۳۹۱) و در هر سه سطح رسمی، قصدشده و تجربه‌شده، مورد غفلت قرار گرفته است (گرشاسبی، فتحی و اجارگاه و عارفی، ۱۳۹۹؛ عبدلی و صادقی، ۱۳۹۴؛ پله، ۱۳۹۴؛ صادقی، ۱۳۹۰).

محتوای استاندارد از لحاظ چندفرهنگی باید به این سه مساله واکنش نشان دهد که برنامه‌های درسی تا چه میزان خصلت‌های یک فرهنگ را به درستی بیان می‌کنند (مسئولیت‌پذیری)، در بین فرهنگ‌های گوناگون فرصت مساوی برای بروز و مطرح شدن دارند (عدالت) و چه تضمینی وجود دارد که خصلت‌های فرهنگی مشمول تحدید، تلقین، پنهان‌کردن و به حاشیه راندن در محتوا فرآیند برنامه درسی نمی‌شود (آزادی) (قادری و کرم‌کار، ۱۳۹۸: ۱۰) و لازمه‌ی این امر شناسایی مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی چندفرهنگی به عنوان عناصری هستند که به واسطه‌ی آنها سواد چندفرهنگی شکل می‌گیرد و نشان‌دهنده‌ی شناسایی و تمایزند و نقش اساسی را در درک و تصور ما دارند. بنابراین بدون مشخص شدن مؤلفه‌ها، معیار مشخص و درستی وجود نخواهد داشت تا بر اساس آن بتوان به اهداف چندفرهنگی‌گرایی دست یافت (عاشوری و صادقی، ۱۳۹۹) و به دلیل یک‌جانبه‌نگری، معمولاً فرهنگی خاص بیشتر مورد توجه قرار گرفته و از دیگر فرهنگ‌ها غفلت خواهد شد.

۳. چهارچوب نظری و پیشینه موضوع

از نگاه تاریخی چندفرهنگی در آموزش، در ابتدای ورود به حوزه تعلیم و تربیت و در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی محدود به معرفی فرهنگ‌های مختلف و بویژه فرهنگ‌هایی که از نظر تاریخی از بین رفته و یا به اندازه لازم در برنامه‌های درسی ظهور نداشتند، می‌شد. اما بعداً نه تنها گروه‌های قومی، نژادی و اجتماعی بلکه گروه‌های جنسیتی و در نهایت گروه‌های دارای نیازهای خاص را نیز شامل شد (Banks, 2016) و امروزه یک پدیده جهانی است، زیرا انتظار می‌رود کشورها استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر و تنوع فرهنگی را رعایت کنند (Kim, So, 2018). به عبارتی آموزش چندفرهنگی یک فرآیند جامع اصلاحات در مدارس با

هدف ارائه یک استاندارد آموزشی برای همه دانش‌آموزان است که در آن هرگونه نژادپرستی و یا جداسازی و به حاشیه راندن فرهنگی خاص در تمام مظاهر آن رد شده و تنوع اعضای جامعه مورد حمایت قرار می‌گیرد (Tonbuloglo, Aslan, Aydin, 2016) و بر پایه آرمان‌های عدالت اجتماعی، برابری فرصت‌های آموزشی و به حداکثر رساندن توانمندی یادگیرندگان استوار بوده و نگران کاستی‌ها، شکست‌ها و اعمال تبعیض‌گرایانه‌ای است که در جامعه جهانی وجود دارد (Banks, 2016).

تعاریف ارائه شده از آموزش چندفرهنگی در دوره‌های زمانی مختلف گسترده و متنوع بوده و به مانند مفهوم چندفرهنگی، تغییرات بسیاری را به خود دیده است (Castillo, Donoso, Ortega, 2020)، اما مفروضات هرناندز (Hernandez) از این رویکرد همچنان ثابت و بدون تغییر، مورد قبول همگان است (Gorski, Covert, 2010). به اعتقاد هرناندز آموزش چندفرهنگی به دلایل سیاسی، اجتماعی، آموزشی و اقتصادی اهمیت فزاینده‌ای دارد که مترادف با آموزش اثربخش است و تدریس را یک برخورد میان‌فرهنگی می‌داند (cross cultural) که تعامل کلاسی بین معلمان و دانش‌آموزان بخش عمده فرآیند آموزشی را تشکیل می‌دهد. همچنین آموزش چندفرهنگی مترادف با نوآوری آموزشی و اصلاح است چرا که نظام آموزشی تاکنون به همه دانش‌آموزان به طور یکسان خدمت‌رسانی نکرده و از دیدگاه بنکس (Banks, 2016) شامل ۵ بعد است. تلفیق محتوا (content integration)، به میزان استفاده معلمان از مثال‌ها و محتوایی درحین آموزش مفاهیم، نظریه‌ها، اصول و ... مرتبط با رشته مربوط است که به فرهنگ‌های مختلف تعلق دارند. بعد دوم یعنی فرآیند ساخت دانش (the knowledge construction process) به میزان حمایت معلمان برای کمک به دانش‌آموزان برای درک سوگیری‌های موجود در یک رشته و چگونگی تأثیر آنها بر روش‌های ساخت دانش اشاره دارد. کاهش تعصب (prejudice reduction)، به معنای تمرکز بر نگرش‌های نژادی و تأثیر آن در فرآیند تدریس و مواد مورد استفاده در طول آموزش اشاره دارد و برابری آموزشی (equity pedagogy) نحوه تنظیم رفتار معلمان را با توجه به فرآیند تدریس و تنوع دانش‌آموزان پوشش می‌دهد و آخرین بعد، توانمندسازی فرهنگ مدرسه و ساختار اجتماعی (structure empowering school culture and social) حول محور ایجاد یک محیط مثبت در مدرسه برای توانمندسازی دانش‌آموزان با زمینه‌های مختلف است.

نتایج پژوهش‌های مختلف ضعف نظام آموزشی ایران را در حوزه برنامه‌دستی چندفرهنگی نمایان کرده‌اند. مثلاً تحلیل سند ملی برنامه‌دستی به عنوان یکی از اسناد بالادستی حاکی از نگاه نامتوازن برنامه‌ریزان نظام آموزشی به حوزه‌ی چندفرهنگی است. به عنوان نمونه در این سند و

در بخش مربوط به روش‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به طور مناسب به آموزش چندفرهنگی توجه، اما بخش مربوط به راهبردهای یاددهی-یادگیری از آن غفلت نموده و بخش‌های مربوط به مبانی فلسفی و علمی، اصول حاکم بر برنامه‌های درسی و تربیتی و اهداف تفصیلی دوره‌های تحصیلی تا اندازه‌ای آموزش چندفرهنگی را منعکس ساخته‌اند (صادقی، ۱۳۸۹).

تحلیل محتوای کیفی کتاب‌ها نیز نشان می‌دهد که فقط چهار درصد از بخش‌های متن، تصویر و فعالیت‌های کتاب‌های درسی به مؤلفه‌های قومیت توجه مطلوب داشته (گرشاسبی، فتحی‌واجارگاه و عارفی، ۱۳۹۹) و تنها ردپای فرهنگ مسلط در کتاب‌های درسی به چشم می‌خورد و نظام آموزشی همچنان به دنبال پیاده‌سازی الگوی همسان‌سازی فرهنگی است که منجر به قتل زبان‌ها و فرهنگ‌های اقوام ایرانی می‌شود (هواس‌بیگی، صادقی، ملکی و قادری، ب. ۱۳۹۷) و به طور کلی فرهنگی خاص بیشتر مورد توجه قرار گرفته است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

از سویی دیگر نگرش نسبت به دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه در ایران به دلیل عدم شناخت و آگاهی، درست و منطقی نبوده و نیاز است دانش‌آموزان استثنایی متناسب با نیازها و محدودیت‌های خویش از محتوای آموزشی، روش‌های آموزشی و ارزشیابی‌های خاص متناسب با توانایی‌های خود برخوردار گردند تا بتوانند توانمندی‌های خود را بر اساس آن گسترش دهند (کشاوری و برقی، ۱۳۸۸). دانش‌آموز استثنایی، به دانش‌آموزی اطلاق می‌گردد که عملکرد آنها نسبت به دانش‌آموزان عادی پایین‌تر است. در حال حاضر ۱۸۲۰۰۰ دانش‌آموز با معلولیت‌های مختلف در ۱۶۰۰ مدرسه مشغول تحصیل اند (Rostami, Yousefi, & Amini, 2021).

بی‌توجهی به زنان و عدالت جنسیتی یکی دیگر از جنبه‌های اساسی آموزش چندفرهنگی است، که در کتب درسی مغفول مانده است. عدالت جنسیتی در آموزش شامل رشد آگاهی‌های عمومی و نیل آنان به حداکثر سواد و دانش متناسب با ظرفیت‌ها و سطوح مختلف استعدادهای زنان، همچنین تعامل میان انواع نقش‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی‌شان است؛ بی‌آنکه لازم باشد ضرورتاً در این مسیر با مردان مقایسه شوند (عباس‌زاده، ۱۳۹۴). اما در کتب درسی دوره ابتدایی، زنان معمولاً در نقش افرادی احساسی و زبردست ظاهر شده‌اند و بیشتر در قالب مشاغل مربوط به خانه‌داری یا حداکثر در مشاغل آموزگاری و پرستاری ایفای نقش کرده‌اند. راجع به الگوهای اجتماعی و سیاسی نیز در حالی که مردان در قالب الگوهای رهبری سیاسی، مصلحان اجتماعی و صاحبان خرد ظاهر شده‌اند،

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۴۱

الگوی ارائه‌شده برای زنان در قالب مادری و همسری مجسم شده است (مرزوقی و منصور، ۱۳۹۴). همچنین نتیجه پژوهش فرامرزیور و رفیع‌پور (۱۳۹۳) نشان‌دهنده‌ی تصور دانش‌آموزان دختر و پسر از درس ریاضی به عنوان حوزه‌ای مردانه است.

بررسی پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد که آموزش چندفرهنگی تاکنون در ایران کم‌تر مورد بحث قرار گرفته و این مهم بیشتر در حوزه سیاسی متبلور شده و در حوزه تربیت مورد بی‌توجهی واقع شده (فکوهی، ۱۳۸۵) و پژوهش در این حوزه جدید بوده و اولین پژوهش به سال ۱۳۸۸ برمی‌گردد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

یافته‌های به دست آمده از پژوهش "فراتحلیلی بر پژوهش‌های آموزش چندفرهنگی، آموزش شهروندی، تربیت اخلاقی، تربیت سیاسی و تربیت دینی در ایران" توسط محمدی (۱۴۰۱) حاکی از آن است، از ۲۷ پژوهشی که در این باره انجام شده، ۲۱ پژوهش نشان داده‌اند که به میزان کافی و مناسب به مولفه‌های تربیت چندفرهنگی توجه نشده و تربیت چندفرهنگی به دست فراموشی سپرده شده و توجه بایسته‌ای بدان نشده است.

صادقی و عزیز (۱۴۰۱) در پژوهش خود اصول اساسی تعلیم و تربیت چندفرهنگی را شناسایی کرده‌اند که شامل: حفظ کرامت انسانی و حقوق افراد و فرصت‌های تربیت کیفی فارغ از تفاوت‌های فرهنگی از قبیل رنگ، نژاد، طبقه و مذهب، ایجاد روحیه همزیستی مسالمت‌آمیز میان ادیان، مذاهب و اقوام در ایران و جهان و فرصت آموزش‌های دینی اقلیت‌های مذهبی و زبان‌های محلی، پرهیز از تفتیش عقیده و تعرض به عقاید یکدیگر، تلاش برای ایجاد هویت‌های ویژه در دانش‌آموزان و گروه‌های مختلف، با توجه به تفاوت‌های فردی در کنار هویت مشترک.

نتایج حاصل از پژوهش عاشوری و صادقی (۱۳۹۹) حاکی از ارتقا میزان سواد چندفرهنگی دانش‌آموزان بعد از آموزش است. همچنین خاکباز (۱۳۹۹) در پژوهش خود نشان داد میزان کمی توجه به مضامین آموزش چندفرهنگی در کتاب‌ها به ویژه پایه اول ناچیز بوده و علاوه بر این، کیفیت توجه نیز مناسب نمی‌باشد. همچنین هم‌پوشانی ضعیف محتوای کتاب با راهنمای درسی و توزیع نامتوازن، غیرهدفمند، و ناکافی مؤلفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی از نتایج پژوهش عقیلی و همکاران (۱۳۹۹) می‌باشد.

نتایج پژوهش استنل (Stunell, 2021) حاکی از آنست که بدون تغییر در رویکرد آموزشی معلمان و مدیریت مدارس، فرصت ایجاد نگرش مثبت نسبت به موضوع چندفرهنگی و حضور کودکان چندزبانه در کلاس‌های ابتدایی نادیده گرفته خواهد شد. ساریامان و جاریانتو

(Suryaman, & Juharyanto, 2020) در پژوهش خود نشان دادند که دانش‌آموزان باید جهت رویه‌روشدن برای یک جامعه متکثر به هنگام ورود به جامعه آمادگی لازم را کسب کنند که برای دستیابی به این مهم معلمان بایستی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی را در یادگیری ادغام کرده و با توجه به موقعیت و تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی از روش‌های تدریس مرتبط استفاده کنند و به دانش‌آموزان در زمان تحصیل با الگوهای جدید و باورهای عمیق درباره‌ی چندفرهنگی بودن آموزش داده شود. اسلان (Aslan, 2019) در پژوهش خود پیشنهاد کرده است: برنامه‌های درسی مدارس ابتدایی با در نظر گرفتن آموزش چندفرهنگی سازماندهی شود و مشکلات شناسایی شده توسط معلمان باید توسط افراد ذینفع برطرف شود.

۴. روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر از لحاظ هدف کاربردی، رویکرد آن از نوع کیفی و راهبرد مورد استفاده سنتزپژوهی (synthesis) است. سنتزپژوهی یکی از روش‌هایی است برای دستیابی به آنچه کنش‌گران از پژوهش تربیتی انتظار دارند، زیرا در پی تلفیق یافته‌های پژوهش‌هایی است که به دنبال پاسخگویی به سؤالات پژوهشی مشترک هستند. در این روش، پژوهشگران در پی ترکیب، تلفیق، تحلیل و تفسیر تازه‌ای از پژوهش‌های قبلی هستند و فرضیه‌ها آزمون و اعتبارسنجی می‌شود تا پژوهش‌های آینده بهتر طراحی شود (نادی‌راوندی، ۱۳۹۶).

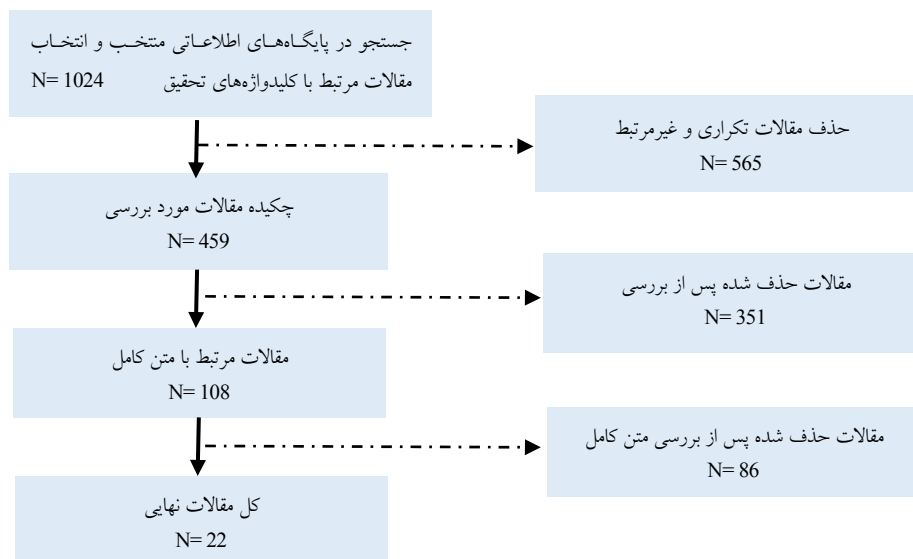
درباره‌ی فرآیند و مراحل اجرای این نوع پژوهش، دیدگاه‌های مختلف و نسبتاً مشابهی عرضه شده است که در پژوهش حاضر، جهت تحلیل یافته‌ها از الگوی شش مرحله‌ای روش جمع‌آوری اطلاعات، منطبق بر مراحل تعیین شده توسط رابرتس (Roberts, 1983) با توجه به روش تحقیق سنتز پژوهی مضمونی، استفاده شد (Short, 1387).

جامعه این پژوهش کلیه کتب و مقالات پژوهشی در دسترس در شبکه جهانی وب بود. بنابراین ابتدا همه مقالات معتبر فارسی و انگلیسی مرتبط، با استفاده از کلیدواژه‌های "مولفه‌های آموزش چندفرهنگی" (Components of multicultural education)، "آموزش چندفرهنگی" (Multicultural education) و "برنامه‌ی درسی چندفرهنگی" (Multicultural curriculum) در پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی شامل ساینس‌دایرکت (Scimedirect)، اسکوپوس (Scopus)، اریک (Eric)، گوگل اسکالر (Google scholar) و پایگاه‌های داخلی شامل ایران‌داک، مگ‌ایران، نورمگز و جهاد دانشگاهی جمع‌آوری شدند. در این مرحله، روش نمونه‌گیری سرشماری است، به این معنا که کلیه مقالات مرتبط با آموزش چندفرهنگی در مرحله اول مورد

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌ی درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۴۳

تحلیل و بررسی قرار گرفتند. سپس مقالات غیرمرتبط حذف و مقالات مرتبط جهت ورود به مرحله کدگذاری انتخاب شدند (شکل ۱).

شکل ۱. نمودار مراحل گزینش، سازماندهی و پالایش مقالات نمونه پژوهش

جهت انسجام و دقت در انتخاب مقالات، معیارهای ورود به مطالعه نیز تعیین گردید که شامل مرتبط بودن مقاله با عنوان پژوهش، فارسی یا انگلیسی بودن زبان مقالات، در دسترس بودن اصل مقاله، مطالعه پژوهشی از نوع کمی، کیفی و یا ترکیبی از هر دو روش در بازه زمانی ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۲ (۱۵ سال اخیر) و همچنین چاپ در مجلات معتبر و طی کردن مراحل داوری توسط صاحب‌نظران حوزه تعلیم و تربیت بود.

برای فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز، از فرم کاربرگ طراحی شده توسط محقق، جهت گزارش و ثبت اطلاعات پژوهش‌های اولیه استفاده گردید. این ابزار با توجه به اطلاعات مورد نیاز از پژوهش‌های اولیه از دو بخش اطلاعات کتاب‌شناختی و اطلاعات لازم برای یافته‌ها تهیه شد. در بعد کتاب‌شناختی اطلاعاتی چون عنوان کار، نوع اثر، نویسنده، محل و تاریخ چاپ و مقطع تدارک دیده شد و در بخش یافته‌ها به ثبت موارد مرتبط با هدف تحقیق پرداخته شد. بر این اساس در مرحله اول ۱۰۲۴ مقاله جمع‌آوری شد که پس از طی مراحل گزینش، سازماندهی و پالایش و بر اساس معیارهای ورود، ۲۲ عنوان جهت ورود به مطالعه انتخاب شد.

علاوه بر آن، پس از مطالعه دقیق و بازخوانی مکرر از میان ۱۱ عنوان کتاب انتشار یافته به دو زبان فارسی و انگلیسی و با در نظر گرفتن جایگاه کتاب و نویسندگان آن (شامل دارا بودن پژوهش و مقالات چاپ شده در حوزه چندفرهنگی و مورد استناد قرار گرفتن در مقالات معتبر)، دو عنوان کتاب نیز که در بازه‌ی زمانی مورد نظر انتشار یافته بود جهت ورود به مطالعه انتخاب گردید. بنابراین نمونه آماری پژوهش در نهایت شامل ۲۱ عنوان مقاله، ۲ جلد کتاب و یک پایان‌نامه در مقطع کارشناسی ارشد گردید.

سپس به منظور شناسایی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی، یافته‌های اسناد منتخب درباره‌ی موضوع پژوهش یک‌جا شده و با بازخوانی‌های مکرر و دقیق و همچنین مقایسه یافته‌های مشابه و متناقض با کدگذاری با رنگ‌های متفاوت طبقه‌بندی لازم صورت گرفت. تحلیل داده‌ها، بر اساس فرایند کدگذاری مبتنی بر تحلیل مضمون انجام شد. کدهای مشابه که تقریباً به یک مفهوم اشاره داشته باشند با هم تلفیق و مضامین پایه را تشکیل دادند. از ترکیب مضامین پایه، مضامین فرعی صورت‌بندی شد. در نهایت از دسته‌بندی کردن مضامین فرعی، مولفه‌ها (مضامین اصلی) به روش استقرایی استخراج شدند.

۵. یافته‌های پژوهش

برای تحلیل نهایی در این پژوهش از یافته‌های ۲۴ سند علمی استفاده شده که در جدول شماره ۱. ویژگی‌های این تحقیقات بر اساس کد مقاله، عنوان پژوهش، نام محققین، سال انتشار، روش پژوهش و همچنین مفاهیم اشاره شده در هر مقاله، قابل ملاحظه است.

جدول ۱. اطلاعات تحقیقات مورد بررسی و مفاهیم اولیه به دست آمده

ردیف	عنوان	نویسنده/ سال	مفاهیم
۱	اعتبار سنتی مولفه‌های آموزش چند فرهنگی برای طرح در برنامه درسی دوره ابتدایی	عذرا رحمانی، علیرضا فقیهی، علی حسینی مهر و محمد رضا سرمدی/ ۱۳۹۵	محتوای ترکیبی یکپارچه، چگونگی خلق دانش و فهم تأثیرپذیری از ویژگی‌های قومی، کاهش تعصب، عدالت و برابری آموزشی، تقویت و اعطای قدرت به فرهنگ مدارس و پرداختن به حقوق اقلیت‌های دینی و قومی

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۴۵

<p>۲- چندفرهنگی</p>	<p>بررسی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران براساس رویکرد آموزش چندفرهنگی</p>	<p>علیرضا صادقی / ۱۳۸۹</p>	<p>آموزش ضد تبعیض نژادی، پذیرش تنوع و تکرار، توجه به ارزش و کرامت انسان، درک و تحمل آرا دیگران، همزیستی مسالمت‌آمیز با پیروان ادیان، مذاهب و اقوام در سطح محلی، ملی و بین‌المللی، رعایت عدالت تربیتی و تربیت کیفی برای همگان فارغ از ویژگی‌های جنسیتی، فرهنگی، قومی، مذهبی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، انعطاف در برنامه‌های درسی با توجه به ویژگی‌های قومی و فرهنگی، تنوع در استفاده از روش‌های تدریس، تنوع در استفاده از مواد و محیط آموزشی، تنوع در استفاده از روش‌های ارزشیابی</p>
<p>۳- چندفرهنگی</p>	<p>بررسی میزان تأثیر آموزش مولفه‌های چندفرهنگی در ارتقای سواد چندفرهنگی دانش‌آموزان پایه‌ی ششم ابتدایی شهر تهران</p>	<p>فریبا عاشوری، علیرضا صادقی / ۱۳۹۹</p>	<p>سواد بین قومی، احترام به حقوق انسان‌ها، درک و تحمل آراء متفاوت از فرهنگ‌های دیگر، عدم وجود تعصب قومی و ارزش‌های نژاد پرستانه، همزیستی مسالمت‌آمیز، پذیرش تنوع و تکرار</p>

<p>عنصر مبانی شامل: توجه و پذیرش تنوع قومی و نژادی، توجه و ترویج احترام به فرهنگ‌های مختلف، ترویج احترام به ارزش‌ها و عقاید دیگران، پاسخگویی به هویت‌های قومی، زبانی و فرهنگی، پذیرش تنوع نگرش، اندیشه و ارزش‌ها، توجه و حمایت از آموزش به زبان مادری، رعایت حقوق شهروندی، توجه به عدالت آموزشی و اجتماعی، احترام و ارزش به حرمت انسان؛ عنصر اهداف: تقویت ارتباطات فرهنگی، ارتقاء تعامل و تفاهم فرهنگ‌ها و اقلیت‌ها، آموزش مهارت‌های زیست چندفرهنگی، آموزش احساس مسئولیت در قبال یکدیگر، آموزش همزیستی مسالمت‌آمیز، رشد و توسعه فردی، وضوح‌بخشی نگرش‌ها و ارزش‌ها، خبرگی و تخصص در مهارت‌های اصلی و پایه، طرد مطلق‌گرایی و پذیرش نسبی بودن فرهنگ‌ها، آموزش ضد تبعیض نژادی و کاهش تعارضات قومی و فرهنگی، آموزش وحدت در عین کثرت، تحکیم انسجام اجتماعی، شایستگی اجتماعی چندفرهنگی، آموزش انعطاف‌پذیری، آموزش اصلاح نگرش مریبان، مشارکت مریبان در طراحی و تولید برنامه درسی، ارتقا کیفیت آموزش</p> <p>عنصر محتوا: توجه به خرده‌فرهنگ‌ها و اقلیت‌ها، توجه و طرح‌گفتمان چندفرهنگی، توجه به نیازها و علائق فرهنگی و زبانی فراگیران، رشد و توسعه سواد قومی و فرهنگی، آشنایی یادگیرندگان با سایر فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی موجود</p> <p>عنصر روش‌های یاددهی - یادگیری: توجه به سبک‌های یادگیری، توجه به تاثیر متقابل فرهنگ و یادگیری بر همدیگر، بکارگیری پژوهش‌ها و تجربیات قوم‌نگارانه و میدانی در تدریس، تنوع در روش‌های آموزش و تدریس، رشد و پرورش مهارت‌های فکری، افزایش و توسعه مهارت‌های تعاملی با افراد سایر فرهنگ‌ها و اقلیت‌ها</p> <p>عنصر ارزشیابی: تنوع در روش‌های ارزشیابی، ارزشیابی فرآیند و نتایج آموزش و یادگیری</p>	<p>یادگیری / روش‌ها</p>	<p>مصطفی‌زاده، کشتی - آزای، قلی‌زاده / ۱۳۹۸</p>	<p>ضرورت‌های آموزش چندفرهنگی و واکاوی عناصر و مؤلفه‌های تعلیم و تربیت چندفرهنگی</p>	<p>عنوان مقاله</p>
---	-------------------------	---	---	--------------------

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌ی درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۴۷

<p>معرفی فرهنگ‌های مختلف به دانش‌آموزان، توجه به رویدادهای مختلف تاریخی در جغرافیای فرهنگ‌های گوناگون در محتوای کتب درسی، ایجاد زمینه‌ی درک متقابل از سیر تحول فرهنگ‌ها، مختلف در محتوای کتب درسی، توجه به تفاوت‌های فرهنگی اقوام در محتوای کتب درسی، کمک به درک و بهبود ارتباط‌های بین‌فرهنگی در محتوای کتب درسی، گنجاندن تنوعی از تجارب و نظرات گروه‌های قومی و فرهنگی در محتوای کتب درسی، کمک به درک و تحمل آراء متفاوت از فرهنگ‌های دیگر در محتوای کتب درسی، گنجاندن مطالبی در خصوص نحوه‌ی روابط بین‌فرهنگی در محتوای کتب درسی، توجه به ایجاد زمینه‌ی درک نقش همه فرهنگ‌ها در شکل‌گیری تمدن و تولید دانش در محتوای کتب درسی، کمک به درک و احترام به ادیان و مذاهب گوناگون در محتوای کتب درسی، آشنایی کلی با آموزه‌های ادیان و مذاهب توحیدی در محتوای کتب درسی، انعکاس اعیاد، مناسک، جشن‌ها و آداب و رسوم مرتبط با اقلیت‌های فرهنگی در محتوای کتب درسی، کمک به اطلاع از مکان جغرافیایی زندگی پیروان ادیان و مذاهب مختلف در محتوای کتب درسی، انعکاس نواحی جغرافیایی مربوط به اقوام مختلف در محتوای کتب درسی، احترام به حق متفاوت بودن در راستای فرهنگ خاص خود در محتوای کتب درسی، شرح نحوه‌ی همزیستی مسالمت‌آمیز با گروه‌های دیگر در محتوای کتب درسی، ارائه‌ی مباحثی در مورد حقوق بشر در برنامه‌ی درسی در محتوای کتب درسی، کمک به رفع نگرش‌های نژادی در دانش‌آموزان در محتوای کتب درسی، توجه به مفهوم صلح و دوستی در محتوای کتب درسی، احترام به حق حفظ زبان قومی برای اقلیت‌ها در محتوای کتب درسی، توجه به آموزش زبان‌های قومی و محلی در محتوای کتب درسی، پیش-داوری نکردن درباره‌ی افراد، قومیت‌ها و فرهنگ‌های خاص در محتوای کتب درسی، کمک به پذیرش تنوع، تکثر و قبول آن به عنوان واقعیتی طبیعی از زندگی انسان در محتوای کتب درسی، تعریف تکالیف چندفرهنگی برای دانش‌آموزان در محتوای کتب درسی</p>	<p>۳</p>	<p>رضا وفائی، مهدی سبحانی‌نژاد / ۱۳۹۴</p>	<p>مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی و تحلیل آن در محتوای کتب درسی</p>	<p>۳</p>
---	----------	---	--	----------

<p>۹</p>	<p>مقاله</p>	<p>بررسی میزان توجه به رویکرد آموزش چندفرهنگی در محتوای برنامه درسی علوم پزشکی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های شمال غرب کشور در سال تحصیلی ۹۴-۹۳</p>	<p>جواد عبدلی سلطان احمدی / ۱۳۹۴</p>	<p>تاکید بر توزیع برابر منابع و فرصت‌های آموزشی، توجه به ارزش و کرامت انسان‌ها و حس احترام متقابل، آموزش ضد تبعیض نژادی و تعصب، تاکید بر انعکاس تنوع قومی، محیطی، مذهبی و زبانی، آموزش پذیرش تفاوت و تکثر جهت همزیستی مسالمت‌آمیز، آگاهی‌بخشی از تاثیر فرهنگ بر احساسات و سلامت روان، ایجاد تنوع در استفاده از روش‌های تدریس و ارزشیابی، ایجاد تنوع در مواد و محیط آموزشی، تاکید بر تحکیم وحدت و برقراری تعامل و ایجاد همدلی، توجه به دیدگاه‌های مختلف فرهنگی و بازشناسی فرهنگ و آداب و رسوم اقلیت‌ها، توجه و تاکید بر جایگاه و ارزش معنوی انسانها فارغ از ویژگی‌های عرضی</p>
<p>></p>	<p>مقاله</p>	<p>واکاوی مقوله‌های آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی ایران</p>	<p>فاطمه هواس بیگی، علیرضا صادقی، حسن ملکی، مصطفی قادری / (۱۳۹۷.آ)</p>	<p>معرفی فرهنگ‌های مختلف، آشنا کردن فراگیران با تاریخ و هویت اقوام، معرفی میراث فرهنگی، معرفی مشاهیر، آشنا کردن فراگیران با پوشش اقوام، آموزش احترام به زبان اقوام و اقلیت‌ها، آشنا کردن فراگیران با ادیان و مذاهب اقلیت‌ها</p>
<p><</p>	<p>مقاله</p>	<p>درک معلمان مالتی از دموکراسی، برابری و عدالت در آموزش چندفرهنگی Maltese Educators' Perceptions of Democracy, Equality and Justice in Multicultural Education</p>	<p>زامیت / ۲۰۲۱ Jacqueline Zammit</p>	<p>تضمین برابری، دموکراسی و عدالت برای همه فراگیران بدون توجه به قومیت، جنسیت یا بافت مذهبی آنها در تشویق شمول، آموزش چندفرهنگی و موفقیت دانش‌آموزان اهمیت بالایی دارد.</p>
<p>۵</p>	<p>مقاله</p>	<p>فرا تحلیل پارادایم آموزش چندفرهنگی در اندونزی A meta-analysis of multicultural education paradigm in Indonesia</p>	<p>جایادی، عبده، بصری / ۲۰۲۲ Karta Jayadi, Amirullah Abduh b, Muhammad Basri</p>	<p>حفاظت از فرهنگ، عدالت اجتماعی، برابری، وحدت در تنوع و برابری</p>
<p>۱۰</p>	<p>مقاله</p>	<p>مطالعه کیفی آموزش چندفرهنگی در ترکیه: تعاریف چندفرهنگی و آموزش چندفرهنگی A Qualitative Case Study of Multicultural Education in Turkey: Definitions of Multiculturalism and Multicultural Education</p>	<p>ارباش / ۲۰۱۹ Yahya Han Erbaş</p>	<p>طراحی مجدد مدرسه جهت ایجاد جذابیت برای تمام دانش‌آموزان، حذف ایده‌های نژادپرستانه در فرهنگ مدرسه، کثرت‌گرایی، دسترسی یکسان به فرصت‌های آموزشی، روشی برای آموزش طبیعی از ساختارهای فرهنگی در درون و میان افراد</p>

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌دستی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۴۹

۱۱	مقاله	اهمیت آموزش چندفرهنگی در مدارس در عصر جامعه اقتصادی آسه آن The Importance of Multicultural Education in Schools in the Era of ASEAN Economic Community	آریفین و هرمینو / ۲۰۱۷ Imron Arifin1 & Agustinus Hermino	کیفی / تحلیلی	احترام فرآیند آموزش به تفاوت‌ها در همه زمینه‌ها و تجلیل از آن، تعادل میان آموزش و حقوق بشر، بیان ارزش‌های ایجادکننده تعادل و علیه بی‌عدالتی، برابری آموزشی، توجه به هوش‌های چندگانه انسانی و انطباق فرآیند تدریس و یادگیری با آن، ارزشیابی شامل تمام جنبه‌های توانایی و شخصیت فراگیران، جهانی شدن
۱۲	مقاله	بررسی عناصر آموزش چندفرهنگی جهت طرح در برنامه درسی The examination of the required multicultural education characteristics in curriculum design	دمیر، یورداکول / ۲۰۱۵ Nevcan Demir, Bünyamin Yurdakul	کیفی / پدیدارشناسی، تحلیلی محتوا	احترام و پذیرش تفاوت‌ها و حقوق بشر، برقراری ارتباط بین فرهنگی، توجه به همه گروه‌های به حاشیه رانده شده، یادگیری مشارکتی، استفاده از روش‌های متنوع ارزشیابی، پرورش تفکر چندبعدی در دانش‌آموزان، احساس مسئولیت در مقابل جامعه جهانی، قدردانی از ایده‌های مختلف، پذیرش دیدگاه‌های مختلف، مهارت برقراری ارتباط با افراد از فرهنگ‌های مختلف، انجام کار به شیوه‌ی گروهی برای عملی کردن مفهوم دموکراسی
۱۳	مقاله	درک معنای همکاری چندفرهنگی در کلاس EFL در مدرسه دولتی Understanding the Meaning of Multicultural Collaboration in a Public-School EFL Class	کاستلو، دونوسو، اورتگا / ۲۰۲۰ Castillo, Allyson Donoso, Katherin Ortega	کیفی / پدیدارشناسی	همزیستی پذیرش، آزادی و احترام به تفاوت‌ها توجه به شباهت‌ها بیش از تفاوت‌ها فراهم کردن محیطی آرام و متنوع
۱۴	مقاله	تدوین مفهوم آموزش چندفرهنگی در کره Formulating the Concept of Multicultural Education in Korea	کیم / ۲۰۰۷ Hyun-Duk Kim	کیفی / تحلیلی محتوا	آموزش دیدگاه‌های چندملیتی تاکید بر آگاهی فرهنگی تلاش در جهت غلبه بر نژادپرستی، تعصب و تبعیض
۱۵	مقاله	آموزش چندفرهنگی مبتنی بر آموزش محلی در مدارس ابتدایی Multicultural Education Based On Local Education In Elementary School	جولیناتو، سابروتو / ۲۰۱۹ Hengki Dwi Julianto, Waspo Tjipto Subroto	کیفی / مصاحبه	پرورش معلم چندفرهنگی مدارای مدرسه با چندفرهنگی توجه فرآیند یادگیری به فرد و کرامت انسانی آزادی در تفکر و احترام به آن هماهنگی بین ادیان ارزش محلی در طراحی فرآیند یادگیری آزادی در فرآیند تدریس توجه به افراد کم‌توان با نیازهای خاص

<p>گفتگوی فرهنگ‌ها در بافت تاریخی و معاصر گفت‌وگوی کثرت‌گرایانه بین فرهنگی ایجاد تعادل میان تنوع قومی و فرهنگی حفظ و ارتقای واقعیت‌های تنوع قومی</p>	<p>کیفی / تحلیل محتوا</p>	<p>کوریاکینا / ۲۰۱۵ Anzhelina Koriakina</p>	<p>رویکرد چندفرهنگی به آموزش Multicultural Approach to Education</p>	<p>مقاله ۱۶</p>
<p>آموزش تفاوت‌های دینی، زبانی و فرهنگی بازنمایی مثبت فرهنگ‌های دیگر</p>	<p>کیفی / مصاحبه</p>	<p>ارباش / ۲۰۱۹ Yahya Han ERBAŞ</p>	<p>تنوع تدریس: نظرات معلمان مدرسه و استفاده از کتاب‌های چندفرهنگی کودکان Teaching Diversity: Elementary School Teachers' Opinions and Experiences on the Use of Multicultural Children's Books</p>	<p>مقاله ۱۷</p>
<p>توجه به فرهنگ‌های متفاوت (سطوح اجتماعی - اقتصادی مختلف، زبان و لهجه‌های متنوع، گروه‌های حرفه‌ای) در نظر گرفتن ناتوانی‌های افراد (معلولیت، اتیسم، نابینایی، ناشنوایی و ...) جنسیت (جنس افراد و ترجیحات جنسی) سن و سال افراد (کودکی، نوجوانی، جوانی، بزرگسالی، میانسالی و پیری و ارتباط آنها با یکدیگر</p>	<p>کیفی / پدیدارشناسی، مصاحبه</p>	<p>آتش و شاهین / ۲۰۲۱ Ayten Ateş, Seda Şahin</p>	<p>نظرات معلمان پیش‌دبستانی نسبت به آموزش چندفرهنگی Preschool Teachers' Opinions Towards to Multicultural Education</p>	<p>مقاله ۱۸</p>
<p>ایجاد فرصت‌های برابر برای همه دانش‌آموزان فارغ از جنسیت، نژاد، مذهب و ... ایجاد فرصت برابر برای رسیدن به موفقیت‌های تحصیلی</p>	<p>کمی / نیمه‌تجربی، پیش‌آزمون-پس‌آزمون</p>	<p>آکچاواغلو و عرسال / ۲۰۲۱ Mustafa Öztürk Akcaoglu, Zeki Arsal</p>	<p>تأثیر آموزش چندفرهنگی بر نگرش معلمان پیش از خدمت و اثربخشی آزمون بعد تلفیق محتوای بنکس The Effect of Multicultural Education on Preservice Teachers' Attitude and Efficacy: Testing Bank's Content Integration Dimension</p>	<p>مقاله ۱۹</p>

سنتر پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروژی و دیگران) ۱۵۱

<p>برابری آموزشی آموزش بدون تبعیض برای همه تعامل و تفاهم فرهنگی و افزایش درک افراد نسبت به فرهنگ یکدیگر توجه به عناصر متفاوت تشکیل دهنده‌ی جامعه (قومیت، نژاد، جنسیت)</p>	<p>دوینینگرام / پوسنانه و مصاحبه</p>	<p>دوینینگرام، هوپ، کارتواگیران، سودارتینا، سیتین و یائو / ۲۰۲۱ Dwiningrum, John Hope, Badrun Kartowagiran, Titik Sudartinah, Alexis Siteine, Zhu Yao</p>	<p>شایستگی بین‌فرهنگی در آموزش چندفرهنگی در دبیرستان‌های اندونزی و نیوزلند Cross-Cultural Competence in Multicultural Education in Indonesian and New Zealand High Schools</p>	<p>مقاله ۲۰</p>
<p>مدارا تفاهم بین فرهنگ‌ها تامل در مورد تعصبات آشنایی فراگیران با تنوع تفکر متکثر</p>	<p>کیفی / مصاحبه</p>	<p>موری، کلاسن، ویوگلرس / ۲۰۰۸ DANA MOREE, CEES KLAASSEN, WIEL VEUGELERS</p>	<p>ایده‌های معلمان در مورد آموزش چندفرهنگی در یک جامعه در حال تغییر: مورد جمهوری چک Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic</p>	<p>مقاله ۲۱</p>
<p>کثرت‌گرایی فرهنگی: مستلزم تعادل بین فرهنگ و هویت‌های متنوع در یک ملت و تشویق موضع "هر دو" نسبت به تفاوت و وحدت فرصت آموزشی برابر: شامل که در کلاس درس دانش‌آموزان به دلیل رنگ، وابستگی مذهبی، گرایش جنسی و یا ویژگی‌های فیزیکی خود احساس طردشدن یا عدم استقبال نکنند.</p>		<p>اسلیتر، گرانت / ۲۰۰۷ Sleeter, C. E., & Grant, C. A</p>	<p>انتخاب برای آموزش چندفرهنگی: پنج رویکرد به نژاد، طبقه و جنسیت Making choices for multicultural education: Five approaches to race, class and gender</p>	<p>کتاب ۲۲</p>
<p>تلفیق محتوا، فرآیند ساخت دانش، کاهش تبعیض، آموزش عدالت، توانمند ساختن فرهنگ مدرسه و ساختار اجتماعی</p>		<p>بنکس / ۲۰۱۶ Banks James</p>	<p>آموزش چند فرهنگی: ویژگی‌ها و اهداف Multicultural education characteristics and goals</p>	<p>کتاب ۲۳</p>
<p>آشنایی با قومیت، نژاد، احترام به فرهنگ‌های دیگر، زبان گوناگون، مذاهب مختلف، آداب و رسوم متفاوت، پوشش متفاوت، مشاغل اقوام و میراث فرهنگی گوناگون</p>	<p>کمی / کتابخانه</p>	<p>ریحانه مختاری / ۱۳۹۷</p>	<p>جایگاه مولفه‌های آموزش چندفرهنگی در برنامه درسی قصد شده دوره اول متوسطه</p>	<p>پایان‌نامه / ارشد ۲۴</p>

باتوجه به یافته‌های حاصل از تحقیقات مرتبط با هدف پژوهش در جدول ۱ و پس از بازبینی مکرر توسط پژوهشگران، کلیه مفاهیم اولیه حول ۱۵ مضمون فرعی دسته‌بندی شده و در نهایت در قالب ۴ مضمون اصلی یا همان مولفه‌های مورد نظر سازماندهی شد، که در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. مضامین مستخرج از کدگذاری مفاهیم اولیه و استخراج مولفه‌های آموزش چندفرهنگی

مضامین پایه (کد منبع)	مضامین فرعی	مضامین اصلی (مولفه‌های استخراج شده)	
	عدالت	مولفه‌های انسان‌محور	
<p>کاهش تعصب، عدالت و برابری آموزشی (۱)، رعایت عدالت تربیتی و تربیت کیفی برای همگان فارغ از ویژگی‌های جنسیتی، فرهنگی، قومی، مذهبی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی (۲)، توجه به عدالت آموزشی و اجتماعی (۴)، تضمین برابری، دموکراسی و عدالت برای همه فراگیران بدون توجه به قومیت، جنسیت یا بافت مذهبی آنها (۸)، حفاظت از فرهنگ، عدالت اجتماعی، برابری (۹)، تعادل میان آموزش و حقوق بشر و بیان ارزش‌های ایجادکننده تعادل و علیه بی-عدالتی (۱۱)، آموزش عدالت (۲۳)</p>	برابری و ضد تبعیض	مولفه‌های انسان‌محور	
<p>تاکید بر توزیع برابر منابع و فرصت‌های آموزشی (۶)، آموزش ضد تبعیض نژادی و تعصب (۶)، حذف ایده‌های نژادپرستانه در فرهنگ مدرسه (۱۰)، دسترسی یکسان به فرصت‌های آموزشی (۱۰)، برابری آموزشی (۱۱)، توجه به همه گروه‌های به حاشیه رانده شده (۱۲)، تلاش در جهت غلبه بر نژادپرستی، تعصب و تبعیض (۱۴)، ایجاد فرصت برابر برای رسیدن به موفقیت‌های تحصیلی (۱۹)، برابری آموزشی (۲۰)، آموزش بدون تبعیض برای همه (۲۰)، تأمل در مورد تعصبات (۲۱)، فرصت آموزشی برابر: شامل که در کلاس درس دانش‌آموزان به دلیل رنگ، وابستگی مذهبی، گرایش جنسی و یا ویژگی‌های فیزیکی خود احساس طردشدن یا عدم استقبال نکنند (۲۲)، کاهش تبعیض (۲۳)</p>	منزلت و کرامت انسانی	مولفه‌های انسان‌محور	
<p>توجه به ارزش و کرامت انسان (۲)، احترام به حقوق انسان‌ها (۳)، رعایت حقوق شهروندی (۴)، احترام و ارزش به حرمت انسان (۴)، آموزش احساس مسئولیت در قبال یکدیگر (۴)، توجه به ارزش و کرامت انسان‌ها و حس احترام متقابل (۶)، توجه و تأکید بر جایگاه و ارزش معنوی انسانها فارغ از ویژگی‌های عرضی (۶)، احساس مسئولیت در مقابل جامعه جهانی (۱۲)، توجه فرآیند یادگیری به فرد و کرامت انسانی (۱۵)، آزادی در تفکر و احترام به آن (۱۵)</p>	چگونگی خلق دانش و فهم تاثیرپذیری از ویژگی‌های قومی (۱)، پرداختن به حقوق اقلیت‌های قومی (۱)، آموزش ضد تبعیض نژادی (۲)، عدم وجود تعصب قومی و ارزش‌های نژاد پرستانه (۳)، توجه و پذیرش تنوع قومی و نژادی (۴)، پاسخگویی به هویت‌های قومی، زبانی و فرهنگی (۴)، توجه و حمایت از آموزش به زبان مادری (۴)، آموزش ضد تبعیض نژادی و کاهش تعارضات قومی و فرهنگی (۴)، توجه به خرده‌فرهنگ‌ها و اقلیت‌ها (۴)، توجه به نیازها و علائق فرهنگی و زبانی فراگیران (۴)، انعکاس اعیاد، مناسک، جشن‌ها و آداب و رسوم مرتبط با اقلیت‌های فرهنگی (۵)، کمک به رفع نگرش‌های نژادی در دانش‌آموزان (۵)، تأکید بر انعکاس تنوع قومی و زبانی (۶)، آشنا کردن فراگیران با تاریخ و هویت اقوام (۷)، آشنا کردن فراگیران با پوشش اقوام (۷)، آموزش احترام به زبان اقوام و اقلیت‌ها (۷)، ایجاد تعادل میان تنوع قومی و فرهنگی (۱۶)، حفظ و ارتقای واقعیت‌های تنوع قومی (۱۶)، آموزش تفاوت‌های زبانی و فرهنگی (۱۷)، توجه به فرهنگ‌های متفاوت (سطوح اجتماعی - اقتصادی مختلف، زبان و	ملت/زبان	مولفه‌های اقلیت‌محور

سنتر پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروبی و دیگران) ۱۵۳

		<p>لهجه‌های متنوع، گروه‌های حرفه‌ای(۱۸)، آشنایی با قومیت، نژاد، زبان گوناگون و احترام به فرهنگ‌های دیگر(۲۴)</p>
مؤلفه‌های آموزش محور	دین/مذهب	<p>پرداختن به حقوق اقلیت‌های دینی(۱)، کمک به درک و احترام به ادیان و مذاهب گوناگون(۵)، تاکید بر انعکاس تنوع مذهبی (۶)، هماهنگی بین ادیان(۱۵)، آموزش تفاوت‌های دینی(۱۷)، ایجاد فرصت‌های برابر برای همه دانش‌آموزان فارغ از مذهب و... (۱۹)، آشنایی و احترام به مذاهب مختلف(۲۴)</p>
	جنسیت	<p>جنسیت(جنس افراد و ترجیحات جنسی) (۱۸)، ایجاد فرصت‌های برابر برای همه دانش‌آموزان فارغ از جنسیت(۱۹)، توجه به عناصر متفاوت تشکیل دهنده‌ی جامعه(قومیت، نژاد، جنسیت) (۲۰)، در کلاس درس دانش‌آموزان به دلیل گرایش جنسی و یا ویژگی‌های فیزیکی خود احساس طرد شدن یا عدم استقبال نکنند(۲۲)</p>
	معلولیت/ ناتوانی	<p>توجه به افراد کم‌توان با نیازهای خاص (۱۵)، در نظر گرفتن ناتوانی‌های افراد(معلولیت، اتیسم، نابینایی، ناشنوایی و ...) (۱۸)</p>
	اهداف و محتوا	<p>تقویت و اعطای قدرت به فرهنگ مدارس(۱)، محتوای ترکیبی یکپارچه(۱)، انعطاف در برنامه‌های درسی با توجه به ویژگی‌های قومی و فرهنگی(۲)، مشارکت مربیان در طراحی و تولید برنامه درسی(۴)، آشنایی یادگیرندگان با سایر فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی موجود(۴)، توجه به تاثیر متقابل فرهنگ و یادگیری بر همدیگر(۴)، رشد و پرورش مهارت‌های فکری(۴)، آموزش مهارت‌های زیست چندفرهنگی، رشد و توسعه فردی، خبرگی و تخصص در مهارت‌های اصلی و پایه، آموزش انعطاف‌پذیری(۴)، ایجاد زمینه درک متقابل از سیر تحول فرهنگ‌های مختلف در محتوای کتب درسی(۵)، توجه به تفاوت‌های فرهنگی اقوام در محتوای کتب درسی(۵)، گنجاندن مطالبی در خصوص نحوه روابط بین فرهنگی(۵)، توجه به ایجاد زمینه درک نقش همه فرهنگ‌ها در شکل‌گیری تمدن و تولید دانش(۵)، آشنایی کلی با آموزه‌های ادیان و مذاهب توحیدی(۵)، کمک به اطلاع از مکان جغرافیایی زندگی پیروان ادیان و مذاهب مختلف(۵)، انعکاس نواحی جغرافیایی مربوط به اقوام مختلف(۵)، شرح نحوه همزیستی مسالمت‌آمیز با گروه‌های دیگر(۵)، ارائه مباحثی در مورد حقوق بشر در برنامه درسی(۵)، کمک به درک و بهبود ارتباط‌های بین فرهنگی(۵)، آشنا کردن فراگیران با ادیان و مذاهب اقلیت‌ها(۷)، معرفی میراث فرهنگی (۷) معرفی مشاهیر (۷)، طراحی مجدد مدرسه جهت ایجاد جذابیت برای تمام دانش‌آموزان(۱۰)، پرورش تفکر چندبعدی در دانش‌آموزان(۱۲)، آشنایی فراگیران با تنوع(۲۱)، تلفیق محتوا(۲۳)، فرآیند ساخت دانش(۲۳)</p>
	مواد، وسایل و محیط آموزشی	<p>تنوع در استفاده از مواد و محیط آموزشی(۲)، ایجاد تنوع در مواد و محیط آموزشی(۶)، فراهم کردن محیطی آرام و متنوع(۱۳)، ارزش محلی در طراحی فرآیند یادگیری(۱۵)، توانمند ساختن فرهنگ مدرسه و ساختار اجتماعی(۲۳)</p>
	روش‌های تدریس	<p>چگونگی خلق دانش و فهم تاثیرپذیری از ویژگی‌های قومی(۱)، تنوع در استفاده از روش‌های تدریس(۲)، توجه به سبک‌های یادگیری(۴)، بکارگیری پژوهش‌ها و تجربیات قوم‌نگارانه و میدانی در تدریس(۴)، تنوع در روش‌های آموزش و تدریس(۴)، ایجاد تنوع در استفاده از روش‌های تدریس(۶)، روشی برای آموزش طیفی از ساختارهای فرهنگی متفاوت در درون و میان افراد(۱۰)، توجه به هوش‌های چندگانه انسانی و انطباق فرآیند تدریس و یادگیری با آن(۱۱)، یادگیری مشارکتی(۱۲)، انجام کار به شیوه‌ی گروهی برای عملی کردن مفهوم دموکراسی(۱۲)، آزادی در فرآیند تدریس(۱۵)</p>

<p>تنوع در استفاده از روش‌های ارزشیابی (۲)، تنوع در روش‌های ارزشیابی (۴)، ارزشیابی فرآیند و نتایج آموزش و یادگیری (۴)، ایجاد تنوع در استفاده از روش‌های ارزشیابی (۶)، شامل تمام جنبه‌های توانایی و شخصیت فراگیران (۱۱)، استفاده از روش‌های متنوع ارزشیابی (۱۲)</p>	<p>ارزشیابی</p>	
<p>درک و تحمل آرا دیگران (۲)، درک و تحمل آرا متفاوت از فرهنگ‌های دیگر (۳)، ترویج احترام به ارزش‌ها و عقاید دیگران (۴)، آموزش وحدت در عین کثرت (۴)، افزایش و توسعه مهارت‌های تعاملی با افراد سایر فرهنگ‌ها و اقلیت‌ها (۴)، کمک به درک و تحمل آراء متفاوت از فرهنگ‌های دیگر (۵)، تاکید بر تحکیم وحدت و برقراری تعامل و ایجاد همدلی (۶)، معرفی فرهنگ‌های مختلف (۷)، کثرت‌گرایی (۱۰)، پذیرش دیدگاه‌های مختلف (۱۲)، مهارت برقراری ارتباط با افراد از فرهنگ‌های مختلف (۱۲) گفتگوی فرهنگ‌ها در بافت تاریخی و معاصر (۱۶)، بازنمایی مثبت فرهنگ‌های دیگر (۱۷)، تفاهم بین فرهنگ‌ها (۲۱)</p>	<p>احترام به عقاید مختلف</p>	
<p>همزیستی مسالمت‌آمیز با پیروان ادیان، مذاهب و اقوام در سطح محلی، ملی و بین‌المللی (۲)، همزیستی مسالمت‌آمیز (۳)، آموزش همزیستی مسالمت‌آمیز (۴)، آموزش پذیرش تفاوت و تکرر جهت همزیستی مسالمت‌آمیز (۶)، همزیستی (۱۳)، مدارا (۲۱)</p>	<p>همزیستی مسالمت‌آمیز</p>	
<p>پذیرش تنوع و تکرر (۲)، پذیرش تنوع و تکرر (۳)، توجه و ترویج احترام به فرهنگ‌های مختلف (۴)، پذیرش تنوع نگرش، اندیشه و ارزش‌ها (۴)، ارتقاء تعامل و تفاهم فرهنگ‌ها و اقلیت‌ها (۴)، طرد مطلق‌گرایی و پذیرش نسبی بودن فرهنگ‌ها (۴)، وضوح‌بخشی نگرش‌ها و ارزش‌ها (۴)، گنجانیدن تنوعی از تجارب و نظرات گروه‌های قومی و فرهنگی (۵)، احترام به حق متفاوت بودن در راستای فرهنگ خاص خود (۵)، توجه به دیدگاه‌های مختلف فرهنگی و بازشناسی فرهنگ و آداب و رسوم اقلیت‌ها (۶)، وحدت در تنوع و برابری (۹)، احترام فرآیند آموزش به تفاوت‌ها در همه زمینه‌ها و تجلیل از آن (۱۱)، قدردانی از ایده‌های مختلف (۱۲)، احترام و پذیرش تفاوت‌ها و حقوق بشر (۱۲)، پذیرش، آزادی و احترام به تفاوت‌ها (۱۳)، توجه به شباهت‌ها بیش از تفاوت‌ها (۱۳)، آموزش دیدگاه‌های چندملیتی (۱۴)، مدارای مدرسه با چندفرهنگی (۱۵)، گفت‌وگوی کثرت‌گرایانه بین فرهنگی (۱۶)، تعامل و تفاهم فرهنگی و افزایش درک افراد نسبت به فرهنگ یکدیگر (۲۰)، تفکر متکثر (۲۱)، کثرت‌گرایی فرهنگی: مستلزم تعادل بین فرهنگ و هویت‌های متنوع در یک ملت و تشویق موضع "هر دو" نسبت به تفاوت و وحدت (۲۲)، آشنایی و احترام به آداب و رسوم متفاوت، پوشش و مشاغل اقوام و میراث فرهنگی گوناگون (۲۴)</p>	<p>پذیرش تفاوت‌ها</p>	<p>مؤلفه‌های کثرت‌گرا</p>
<p>سواد بین‌قومی (۳)، تحکیم انسجام اجتماعی (۴)، تقویت ارتباطات فرهنگی (۴)، شایستگی اجتماعی چندفرهنگی (۴)، توجه و طرح‌گفتن چندفرهنگی (۴)، رشد و توسعه سواد قومی و فرهنگی (۴)، آگاهی‌بخشی از تاثیر فرهنگ بر احساسات و سلامت روان (۶)، برقراری ارتباط بین فرهنگی (۱۲)، تاکید بر آگاهی فرهنگی (۱۴)</p>	<p>ارتباطات انسانی و فرهنگی</p>	

بر این اساس مولفه‌ی انسان‌محور شامل ۳ مضمون فرعی و ۲۹ مضمون پایه، اقلیت‌محور ۴ مضمون فرعی و ۳۴ مضمون پایه، مولفه‌ی آموزش‌محور با ۴ مضمون فرعی و ۴۸ مضمون پایه و در نهایت مولفه‌ی کثرت‌گرا می‌باشد که با ۴ مضمون فرعی، ۵۲ مضمون پایه را شامل می‌شود (جدول ۲). در نهایت یافته‌های بدست آمده، در قالب یک شکل به صورت جامع ترسیم شد (شکل ۲).

شکل ۲. مضامین اصلی و فرعی شناسایی شده آموزش چندفرهنگی

۶. بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش شناسایی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی با رویکرد سنترپژوهی جهت طرح در برنامه‌های درسی بود که با استفاده از مرور نظام‌مند و بررسی ۲۴ سند علمی و پس از کدگذاری و بازخوانی‌های مکرر مضامین پایه شناسایی شد. بعد از دسته‌بندی ۱۵ مضمون فرعی استخراج و در نهایت مضامین فرعی نیز در قالب چهار مضمون اصلی (مولفه‌ها) شامل مولفه‌ی انسان‌محور، آموزش‌محور، اقلیت‌محور و کثرت‌گرا دسته‌بندی شد.

بسیاری از پیشگامان آموزش چندفرهنگی با اینکه به طور مستقیم در تعاریف خود از این رویکرد آموزشی، ابعاد ضروری و یا مولفه‌های آموزش چندفرهنگی را مشخص نکرده‌اند، اما می‌توان از روی تعاریف نیز مولفه‌های مدنظر را استخراج کرد (Erbaş, 2019) و اگر شواهد

پژوهشی را مبنای تحلیل قرار دهیم، به این نتیجه استنباطی خواهیم رسید که آموزش چندفرهنگی با توجه به وسعت، گستردگی و اهمیت آن نیازمند نظام‌مند شدن در آموزش و لزوم شناسایی مولفه‌های آن خواهد بود. با این حال نتایج جستجو در منابع مرتبط نشان می‌دهد، تلاش‌های صورت گرفته در داخل و خارج کشور فاقد جامعیت در مولفه‌های آموزش چندفرهنگی است، چرا که در اغلب تحقیقات، پژوهشگران بیشتر بر یک جنبه‌ی خاص از اهداف آن تاکید داشته و یا مولفه‌ها به شیوه‌ای ارائه شده که فاقد جامعیت، شمول و انسجام لازم است. به عنوان نمونه در پژوهش عاشوری و صادقی (۱۳۹۹) جهت بررسی میزان تاثیر آموزش مولفه‌های چندفرهنگی در ارتقای سواد چندفرهنگی با استفاده از نظر نخبگان شش مولفه استخراج شده است که در پنج مولفه احترام به حقوق انسان‌ها، ارتقا درک و تحمل، تبعیض نژادی، همزیستی مسالمت‌آمیز و پذیرش تنوع و تکثر با پژوهش حاضر مشترک می‌باشد، اما تنوع در روش‌های یاددهی - یادگیری، ارزشیابی، مواد، وسایل و محیط آموزشی و اهداف و محتوا (مولفه‌ی آموزش محور در پژوهش حاضر) مغفول مانده است. همچنین رحمانی، فقیهی، حسینی‌مهر و سرمدی (۱۳۹۵)، شش مولفه‌ی محتوای ترکیبی و یکپارچه، چگونگی خلق دانش، کاهش تعصب، عدالت و برابری آموزشی، تقویت و اعطای قدرت به فرهنگ مدارس، پرداختن به حقوق اقلیت‌های دینی و قومی را مهم‌ترین مولفه‌ها در آموزش چندفرهنگی در پژوهش خود معرفی کرده‌اند که ضمن اشتراکاتی با پژوهش حاضر، اما در حوزه آموزش فقط به عدالت آموزشی اشاره و در حیطه اقلیت‌ها دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و زنان مورد غفلت قرار گرفته است. در پژوهش وفائی و سبجانی‌نژاد (۱۳۹۴) نیز به منظور تحلیل محتوای کتب درسی ۲۴ مولفه شناسایی شده که بدون دسته‌بندی خاصی، صرفاً جهت شمارش فراوانی در کتب درسی به کار گرفته شده و با وجود تعداد زیاد مولفه‌ها، ضمن ضعف به علت پراکندگی، هیچ اشاره‌ای به زنان، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و اهمیت تنوع در روش‌های تدریس، ارزشیابی، اهداف و محتوا نشده است. در میان پژوهش‌های خارجی، در فراتحلیل جایادی، عبده، بصری (۲۰۲۲) پنج مضمون حفاظت از فرهنگ، عدالت اجتماعی، برابری، وحدت در تنوع و هویت فرهنگی مورد شناسایی قرار گرفته است که بیشتر بر جنبه سیاسی چندفرهنگی متمرکز شده است. دوینینگرام و همکاران (۲۰۲۱) نیز در پژوهش خود بیش‌تر بر مولفه‌های آموزش محور و اقلیت محور تاکید کرده و مولفه‌های مرتبط با کثرت‌گرایی مورد توجه قرار نگرفته است. برابری آموزشی، آموزش بدون تبعیض برای همه، توجه به عناصر متفاوت تشکیل‌دهنده‌ی جامعه (قومیت، نژاد، جنسیت)، تعامل و تفاهم فرهنگی و

افزایش درک افراد نسبت به فرهنگ یکدیگر، مولفه‌های آموزش چندفرهنگی مورد تاکید این پژوهش بوده است. همچنین پژوهش دمیر، یورداکول (۲۰۱۵) با عنوان بررسی عناصر آموزش چندفرهنگی جهت طرح در برنامه درسی با وجود توجه به اهمیت تنوع در عناصر آموزشی، اما به حقوق اقلیت‌ها و اهمیت آن در آموزش چندفرهنگی توجهی نشده است.

بنابراین مولفه‌های شناسایی شده در این تحقیق در راستای تکمیل و جمع بندی تحقیقاتی بوده که در گذشته به صورت پراکنده اشاره شده‌اند و این امر می‌تواند توجهی بر اعتبار آن باشد، که با جامع‌نگری نیز توانسته است دغدغه‌ی چندفرهنگی را از منظر سیاسی - فرهنگی و فلسفی در قالب تربیتی لحاظ کند.

مولفه‌ی اول که بسیار می‌تواند مهم و مورد توجه نیز باشد، مولفه‌ی انسان‌محور است که از ترکیب سه مضمون فرعی عدالت، برابری و ضد تبعیض و کرامت و حقوق انسانی تشکیل شده است. زامیت (Zammit, 2021) معتقد است نقطه قوت آموزش چندفرهنگی تاکید بر اهداف و مفاهیم عدالت، برابری و دموکراسی است که موجب جلوگیری از اختلافات بین فرهنگی از طریق توانمندسازی و ایجاد یک سیستم اجتماعی می‌شود که در آن افراد با احترام و هماهنگی در کنار یکدیگر زندگی خواهند کرد.

چهار مضمون فرعی زبان/ملت، دین/مذهب، جنسیت و معلولیت/ناتوانی منجر به شناسایی مولفه‌ی اقلیت‌محور شده است. حامیان رویکرد چندفرهنگی، با انکار نظریات شبیه‌سازی فرهنگی یا یکسان‌سازی فرهنگی و نفی دیدگاه‌های قوم‌گرایی، به شکلی از تعلیم و تربیت تاکید دارند که سوگیری آن، تکتگرها و متوجه نفی صورت‌های ناسیونالیستی و نژادگرایی در تعلیم و تربیت باشد (مصطفی‌زاده، کشتی‌آرای، قلی‌زاده، ۱۳۹۸)، چرا که امروزه همه جوامع شامل فرهنگ‌ها، قومیت‌ها، مذاهب و زبان‌های مختلفی هستند و تفاوت‌های مرتبط با هر یک از این‌ها باید در مدارس از طریق برنامه درسی جدید طرح و بررسی شود (Erbaş, 2019).

سومین مولفه‌ی شناسایی شده که شامل چهار مضمون فرعی اهداف و محتوا، مواد، وسایل و محیط آموزشی، روش‌های تدریس و ارزشیابی می‌باشد، مولفه‌ی آموزش‌محور است.

آموزش چندفرهنگی صرفاً یک تغییر از نظر برنامه درسی یا روش آموزش نیست، بلکه باید در آموزش ادغام شود. در غیر اینصورت احتمال افزایش نابرابری وجود دارد. هدف آموزش چندفرهنگی ایجاد پلی است تا شکاف میان برنامه‌ی درسی و شخصیت معلم، آموزش، وضعیت کلاس و فرهنگ مدرسه به منظور ترویج برابری در آموزش ایجاد شود. آموزش برای دگرگونی نیازمند رویکردی مترقی است که آموزش چندفرهنگی فرآیند تحول اجتماعی است،

اما آموزش چندفرهنگی بایستی قبل از اجرای آن در فرآیند یاددهی یادگیری برای بستر فرهنگی مناسب بازنگری و توسعه یابد (Dwiningrum & et al, 2021).

مولفه‌ی کثرت‌گرا چهارمین مولفه‌ای است که مضامین فرعی احترام به عقاید مختلف، زندگی مسالمت‌آمیز، پذیرش تفاوت‌ها و ارتباطات انسانی و فرهنگی منجر به شناسایی آن شده‌اند.

با آنکه چندفرهنگی‌گرایان معتقدند که حتی زمانی که جامعه‌ای از نظر ساختار، تنوع خاصی نداشته باشد، کودکان و نوجوانان آن جامعه همچنان باید از طریق مدرسه در معرض چندفرهنگی بودن قرار گیرند تا توانایی تبدیل شدن به بخشی از جوامع متنوع‌تر و تبدیل شدن به شهروندان جهانی را داشته باشند (Erbaş, 2019؛ Arifin & Hermino, 2017) و در قرن اخیر جوانان به طور فزاینده‌ای برای داشتن توانایی کار در فراسوی فرهنگ‌ها و مرزهای سیاسی به چالش کشیده می‌شوند، بنابراین آنها باید درک خود را از فرهنگ‌های دیگر افزایش دهند و در عصر جهانی شدن چشم‌اندازی مدرن داشته باشند (Dwiningrum & et al, 2021)، به همین دلیل است که مدارس نقش مهمی در آماده کردن کودکان به عنوان جوانان آینده برای داشتن درک کامل از فرهنگ ملی و جهانی دارند.

با انعکاس و ظهور مولفه‌های آموزش چندفرهنگی در نظام آموزشی و بویژه در کتب درسی از یک‌جانبه‌نگری در برنامه‌ریزی درسی به نفع فرهنگی خاص پرهیز خواهد شد که در نهایت منجر به تعامل، مدارا، احترام و همزیستی مسالمت‌آمیز و دوری از تنش فرهنگ‌ها در جامعه‌ی متکثر و متنوع ایران می‌گردد.

پی‌نوشت

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول است.

کتاب‌نامه

- احمدرش، رشید، مصطفی‌زاده، اسماعیل. (۱۳۹۸). تحلیل برنامه درسی مطالعات اجتماعی سه سال دوره اول متوسطه از نظر میزان توجه به مولفه‌های آموزش چندفرهنگی. فصلنامه تدریس‌پژوهی، ۷(۴)، ۲۴-۲۶.
- امینی، محمد. (۱۳۹۱). تبیین برنامه‌درسی چندفرهنگی و چگونگی اجرای آن در نظام برنامه‌ریزی درسی ایران، فصلنامه مطالعات برنامه‌درسی، ۷(۲۶)، ۱۱-۳۲.

سنتر پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروزی و دیگران) ۱۵۹

- بهشتی، سیدعلیرضا. (۱۳۹۵). بنیاد نظری سیاست در جوامع چندفرهنگی، تهران: ناهید.
- پله، امیر. (۱۳۹۴). تبیین فلسفه تربیت چندفرهنگی برای نظام تربیتی ایران و تحلیل و ارزیابی سیاست‌های تربیتی موجود بر مبنای آن، رساله‌ی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه تربیت مدرس، منتشر نشده.
- حمیدی‌زاده، کتایون، فتحی‌واجارگاه، کوروش، مهران، گلنار، عارفی، محبوبه. (۱۳۹۷). تحلیل نظام‌مند آموزش چندفرهنگی در ایران. فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۲(۴۲)، ۳۸-۲۵.
- خاکباز، عظیمه سادات. (۱۳۹۹). جایگاه آموزش چندفرهنگی در برنامه‌ی درسی ریاضی دوره‌ی اول ابتدایی، دوفصلنامه رویکردهای نوین آموزشی، ۱۵(۱)، ۵۸-۳۳.
- رحمانی، عذرا، فقیهی، علیرضا، حسینی‌مهر، علی، سرمدی، محمدرضا. (۱۳۹۵). اعتبارسنجی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی برای طرح در برنامه‌ی درسی دوره ابتدایی. دوماهنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۷(۴)، ۲۵۰-۲۳۳.
- ریس، ریچارد. (۱۳۹۹). چندفرهنگی‌گرایی و آموزش، ترجمه علیرضا صادقی و طاهره شیرکوند، تهران: رشد فرهنگ.
- شورت، ادموندسی. (۱۳۸۷). روش‌شناسی مطالعات برنامه‌ی درسی، ترجمه محمود مهرمهدی و همکاران، تهران: سمت.
- صادقی، علیرضا، عزیزی، یعقوب. (۱۴۰۱). شناسایی و تدوین اصول تعلیم و تربیت چندفرهنگی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۲۱(۸۷)، ۲۶-۷.
- صادقی، علیرضا. (۱۳۸۹). بررسی سند برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران براساس رویکرد آموزش چندفرهنگی، فصلنامه مطالعات برنامه‌ی درسی، ۵(۱۸)، ۱۹۰-۲۱۵.
- عاشوری، فریبا، صادقی، علیرضا. (۱۳۹۹). بررسی میزان تاثیر آموزش مولفه‌های چندفرهنگی در ارتقای سواد چندفرهنگی دانش‌آموزان ششم ابتدایی شهر تهران، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۵۸(۱۶)، ۲۸۵-۲۵۹.
- عباس‌زاده، سعیده. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی پنج برنامه توسعه کشور، پیرامون دستیابی به عدالت جنسیتی با تاکید بر وضعیت آموزش عالی زنان در ایران و مقایسه آن با وضعیت جهانی، فصلنامه پژوهش‌نامه زنان، ۶(۱)، ۹۷-۱۳۰.
- عبدلی‌سلطان‌احمدی، جواد. (۱۳۹۴). بررسی میزان توجه به رویکرد آموزش چندفرهنگی در محتوای برنامه‌ی درسی علوم پزشکی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های شمال غرب کشور در سال تحصیلی ۹۴-۹۳، ماهنامه مطالعات علوم پزشکی، ۲۷(۱)، ۲۷-۳۶.
- عبدلی‌سلطان‌احمدی، جواد، علیرضا، صادقی. (۱۳۹۴). طراحی و اعتباربخشی الگوی برنامه‌ی درسی چندفرهنگی برای دوره تعلیم و تربیت عمومی در ایران، فصلنامه مطالعات برنامه‌ی درسی، ۱۰(۳۹)، ۷۱-۱۰۸.

۱۶۰ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۴، شماره ۱، بهار ۱۴۰۲

- عقیلی، سیده‌هما، علی‌عسگری، مجید، حسینی‌خواه، علی، حکیم‌زاده، رضوان، صادقی، علیرضا. (۱۳۹۹). ضرورت‌های برنامه‌درسی چندفرهنگی در دوره ابتدایی: تبیین ویژگی‌ها بر اساس روی‌آورد تلفیق. فصلنامه سلامت روان کودک، ۷(۴)، ۶۰-۳۹.
- فتحی‌واجارگاه، کورش. (۱۴۰۰). جنبش نویسترسازی در مطالعات برنامه‌درسی، تهران: علم‌استادان.
- فرامرزی‌پور، نوشین، رفیع‌پور، ابوالفضل. (۱۳۹۳). باورهای جنسیتی مرتبط با ریاضی در ذهن دانش‌آموزان، فصلنامه مطالعات برنامه‌درسی، ۹(۳۴)، ۱۱۷-۱۳۲.
- فکوهی، ناصر. (۱۳۸۵). فرهنگ ملی، فرهنگ‌های قومی - جماعتی و بازار اقتصاد صنعتی، جامعه‌شناسی ایران، (۱).
- قادری، مصطفی، کرم‌کار، سودا. (۱۳۹۸). برنامه‌درسی و فرهنگ، رویارویی‌ها و به‌هم‌آوری‌ها. تهران: آوای نور.
- کاویانی، مراد. (۱۳۹۰). بنیادهای جغرافیایی فرهنگ ایرانی، فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی، سال هشتم، شماره اول.
- کشاوری، سوسن، برقی، اسماعیل. (۱۳۸۸). جهت‌گیری‌های آموزش و پرورش استثنایی، دوماهنامه تعلیم‌وتربیت استثنایی، ۹(۹۱)، ۳.
- کیهان، جواد. (۱۳۹۷). تحلیل جایگاه آموزش و پرورش چند فرهنگی در محتوای برنامه‌درسی علوم اجتماعی و فارسی دوره ابتدایی به روش آنتروپی شانون، فصلنامه مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، ۴(۱۲)، ۷۹-۹۵.
- گرشاسبی، ایوب، فتحی‌واجارگاه، کوروش، عارفی، محبوبه. (۱۳۹۹). جایگاه قومیت در برنامه‌های درسی رسمی رشته علوم انسانی (مورد مطالعه: دروس جامعه‌شناسی و تاریخ نظام جدید دوره دوم متوسطه). دوفصلنامه علوم تربیتی، ۸(۱۶)، ۲۴۳-۲۶۶.
- محمدی، شیرکوه، خرازی، کمال، نقی، سیدعلی، کاظمی‌فرد، محمد، پورکریمی، جواد. (۱۳۹۵). مدیریت آموزش چندفرهنگی در مدارس ایران: فراتحلیلی کیفی، دوفصلنامه مدیریت مدرسه، ۴(۲)، ۸۷.
- مختاری، ریحانه. (۱۳۹۷). جایگاه مولفه‌های آموزش چندفرهنگی در برنامه‌درسی قصد شده دوره اول متوسطه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه الزهراء، منتشر نشده.
- مرزوقی، رحمت‌اله، منصوری، سیروس. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از منظر جهت‌گیری جنسیتی. سالنامه زن در توسعه و سیاست، ۱۳(۴)، ۴۱۵-۴۶۹.
- مصطفی‌زاده، اسماعیل، کشتی‌آرا، نرگس، قلی‌زاده، آذر. (۱۳۹۸). ضرورت‌های آموزش چندفرهنگی و آکاوای عناصر و مولفه‌های تعلیم و تربیت چندفرهنگی، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۶(۶۰)، ۲۰-۳۵.
- نادی‌راوندی، سمیه. (۱۳۹۶). بررسی و معرفی انواع مطالعات سنتزی/ ترکیبی/ مروری در تحقیقات پزشکی، دوماهنامه دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، ۲۴(۴)، ۲۵۷-۲۶۳.

سنتز پژوهی شناسایی مولفه‌های برنامه‌های درسی چندفرهنگی (وریا نوروژی و دیگران) ۱۶۱

وفائی، رضا، سبحانی‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۴). مولفه‌های آموزش چندفرهنگی و تحلیل آن در محتوای کتب درسی، دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، ۳(۵)، ۱۱۱-۱۲۸.

هواس‌بیگی، فاطمه. (۱۳۹۷). طراحی الگوی برنامه درسی چندفرهنگی برای دوره آموزش ابتدایی ایران، رساله‌ی دکتری، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، منتشر نشده.

هواس‌بیگی، فاطمه، صادقی، علیرضا، ملکی، حسن، قادری، مصطفی. (۱۳۹۷. آ). واکاوی مقوله‌های آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی ایران. دوفصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۲۵(۲)، ۴۲۹-۳۸۳.

هواس‌بیگی، فاطمه، صادقی، علیرضا، ملکی، حسن، قادری، مصطفی. (ب. ۱۳۹۷). آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی فارسی (خوانداری) دوره آموزش ابتدایی ایران، دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، ۶(۱۱)، ۱۴۱-۱۷۴.

- Akcaoglu, M. Ö., & Arsal, Z. (2021). The Effect of Multicultural Education on Preservice Teachers' Attitude and Efficacy: Testing Bank's Content Integration Dimension. *Participatory Educational Research*, 9(2), 343-357.
- Arifin, I., & Hermino, A. (2017). The importance of multicultural education in schools in the era of ASEAN economic community. *Asian Social Science*, 13(4), 78-92.
- Aslan, S. (2019). How is Multicultural Education Perceived in Elementary Schools in Turkey? A Case Study. *European Journal of Educational Research*, 8(1), 233-247.
- Ateş, A., & Şahin, S. (2021). Preschool Teachers' Opinions Towards to Multicultural Education. *Education Quarterly Reviews*, 4(4).
- Banks, J.A. (2016). Multicultural education: Characteristics and goals. In J.A. Banks & C. A. M. Banks (Eds.), *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (9th ed., pp.2-23). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc
- Castillo, P. A. P., Donoso, A., & Ortega, K. (2020). Understanding the meaning of multicultural collaboration in a public-school EFL class. *International Journal of Multicultural Education*, 22(1), 1-15.
- Demir, N., & Yurdakul, B. (2015). The examination of the required multicultural education characteristics in curriculum design. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 3651-3655.
- Dwiningrum, S. I. A., Hope, J., Kartowagiran, B., Sudartinah, T., Siteine, A., & Yao, Z. (2021). Cross-Cultural Competence in Multicultural Education in Indonesian and New Zealand High Schools. *International Journal of Instruction*, 14(3), 597-612.
- Gorski, P., & Covert, B. (2010). Defining multicultural education. Retrieved Aug, 19(2), 1.
- Gorski, P., & Pothini, S. (2014). *Case Studies on Diversity and Social Justice Education*. New York, NY: Routledge.
- Jayadi, K., Abduh, A., & Basri, M. (2022). A meta-analysis of multicultural education paradigm in Indonesia. *Heliyon*, 8(1), e08828.

- Julianto, H. D., & Subroto, W. T. (2019). Multicultural education based on local education in elementary school. *International Journal of Educational Research Review*, 4(3), 420-426.
- Kim, H. D. (2007). Formulating the concept of multicultural education in Korea. *Journal of Education for International Understanding*, 3, 41-54.
- Kim, J. H., & So, K. (2018). Understanding the “other”: Rethinking multiculturalism in South Korea through Gadamer’s philosophical hermeneutics. *International Journal of Multicultural Education*, 20(1), 102-117.
- Koriakina, A. (2015). Multicultural Approach to Education. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference (Vol. 1, pp. 215-221).
- Moree, D., Klaassen, C., & Veugelers, W. (2008). Teachers' ideas about multicultural education in a changing society: the case of the Czech Republic. *European Educational Research Journal*, 7(1), 60-73.
- Rostami, F, Yousefi, M. H., & Amini, D. (2021). A Qualitative Study on Identity Construction among Teachers Working with Students with Disabilities. *International Journal of Multicultural Education*, 23(2), 88-106.
- Sleeter, C., & Grant, C. (2007). *Making choices for multicultural education: Five approaches to race, class, and gender* (5th ed.). New York: John Wiley and Sons.
- Stunell, K. (2021). Supporting student-teachers in the multicultural classroom. *European Journal of Teacher Education*, 44(2), 217-233.
- Suryaman, S., & Juharyanto, J. (2020). The role of teachers in implementing multicultural education values in the Curriculum 2013 implementation in Indonesia. *Journal of Education and Practice*, 11(3), 152-156.
- Zammit, J. (2021). Maltese Educators' Perceptions of Democracy, Equality and Justice in Multicultural Education. *IAFOR Journal of Education*, 9(1), 153-171.